

GRITTI LAJOS SZEREPLÉSE MAGYARORSZÁGON.

(Befejező közlemény.)

IV. Gritti Lajos a kormányzó.

Grittinek tagadhatlanul nagy érdeme volt Buda megvédése körül, bár sokat levon érdemeiből az, hogy nem önzetlen lélekkel tette, a mit tett. János király nem is volt háládatlan vele szemben. A budai országgyűlésen rendezni kívánta az ország ügyeit s megjutalmazni azokat, a kik hivei maradtak. A gyűlés 1530 Karácson ünnepeén nyílt meg; az elhunyt nádor helyébe mást kellett választani. Az országtanácsban szó volt arról, hogy Grittit emeljék e méltóságra, de ezt János hiveinek legnagyobb része ellenezte.

Laszky azt tanácsolta, tüntesse ki a király Grittit valami czim-mel, ha azt akarja, hogy a szultán jóindulatát, Ibrahim barátságát s Gritti buzgalmát a jövőben megtartsa s még nagyobb mérvben kinyerje és ajánlotta a „Gubernator“ czimet.¹⁾

János az országtanácsban előterjesztette Gritti ügyét, de a gubernátor czim hallattára nyíltan kitört Gritti ellen az elfojtott gyűlölet. A magyarok sokszor tapasztalták már az idegen betolakodók áldástalan, nemzetrontó befolyását, ez oknál fogva senki sem nézte rokonszenvvel a török udvar ügynökét, a kiről nem tudták, mily szerepet akar játszani, de aggodalmas lelkökben a sejtelmet és bizalmatlanságot más tapasztalati tények is gyarapították. A budai ostrom után Gritti gyanúsítása és befolyása folytán a király börtönre vetette

¹⁾ „Haec dum ita fiunt, recordatus Johannes beneficiorum Gritti, de quibus Hieronymus Lasky, qui iam ad Johannem venerat, saepiusque eum admo-nebat, vt aliquo insigni titulo Grittium decoraret. . . vt rex hominem Gubernatoris titulo insigniret. . . Si vellet Hibraimi amicitiam erga se solidam retinere. . .“ Zermegh J. Schwandtnernél II. 404.

a két Árhándy testvért, Balást és Pált. Gyanus szemmel kísérték Gritti minden lépteit ez idő óta és látva mostani törekvéseit, elejét akarták venni minden jövő bajnak. Az elégtelenek közül Nádasdy volt az, a ki leghevesebben kikelt Gritti ellen. Merészen kérde a királytól, hogy mint életerős férfi, a ki alig múlt 50 éves, ily nyiltan ohajtja-e bevallani tehetetlenségét a kormányzásra? Csak a gyermek-királyok szorulnak kormányzóra s ő különben is e méltóságot feleslegesnek, sőt veszedelmesnek tartja; a magyarok nem szorulnak idegenre, hogy az kormányozza az ősöktől örökölt hazát.¹⁾

De János király tekintetbe vette a Konstantinápolyban tett szolgálatoakat, a Buda ostroma alatt szerzett érdemeket, a török császár személyes ajánlatát, kit a velencei doge is kért,²⁾ hogy ajánlja fiát a magyar királynak s azért Laszky és Verbőczy tanácsára csakugyan kinevezte Magyarország és Erdély kormányzójává.³⁾ jóllehet a rendek nagy része ellene volt Gritti ily nagy kitüntetésének.⁴⁾

A király nem bízott környezetében, nem hallgatott a hazafiak aggódó szavaira, hanem a szultán, a doge, Laszky, Gritti és más idegen befolyásra. Hogy a király bizodalmit mint sikerült megingatni, már eléggé sejthetjük, ha a szereplő egyéniségeket látjuk és meggondoljuk azt, hogy kik nyertek és kik veszítettek befolyást a kir. udvarban.

Még a budai ostrom alatt történt, hogy egy Kristóf nevű szökevény érkezett a várba s ez János király jelenlétében oly vallo mást tett, mely a királyt arról győzte meg, hogy neki egyedüli hive Gritti, a többi pedig mind összeesküvő és ellensége. A szökevény úgy adta elő a dolgot, hogy Roggendorf azért jött oly kevés em-

1) „Gubernatores non nisi pueris Principibus, quorum aetas inbecilis regendoque Regno minime habilis necessarios esse . . . Regi vero annos prope quinquaginta nato, ac multis domi forisque rebus egregie gestis gloria cumulado, talem virum non solum superfluum, verum etiam ancipitem atque periculosum fore.“ Bethlen Farkas: *Historiarum Libri II* 187 és Fessler „Geschichte der Ungern.“ IV. 450.

2) „Gritti Ludovicus, qui erat commendatus per Caesarem Turcarum quia pater ipsius supplicauerat Caesari Turcarum, vt commendaret Regi Hungari.“ Szerémi Gy. emlékirata 279.

3) „Non Palatinum sed Gubernatorem totius R. H. quo Transsylvania quoque complectebatur.“ Bethlen: *Historiar. Lid. II.* 187.

4) „Omnes ferme Ordines Regni ei contradixerunt.“ u. o. 186.

berrel Buda alá, mert úgy volt értesülve, hogy János királyt hivei foglyul át fogják adni Roggendorfnak.¹⁾

Szerémi kérdezte a szökevénytől, hogy kik azok az árulók? Kristóf felelte, hogy az egyik valami Czibak nevű püspök, a másik Ártándy Balás testvérével együtt.²⁾ A bizalmatlanság magva el volt hintve. Azon körülményből, hogy Kristóf később Grittivel Konstantinápolyba ment s azután mint a szultán követe Jánoshoz jött Erdélybe, a hol Enyeden a szászok egy kutba dobták,³⁾ hogy Gritti a két Ártándyt a király beleegyezése nélkül lefejeztette, következtetni lehet, hogy Kristóf Gritti kitanított embere volt, a kit a Gubernator úr saját terveire felhasznált.

Roggendorf másképp akarta János királyt láb alól eltenni, mert Hoberdánáz János saját vallomása szerint Ferdinand embereinek biztatására akarta János királyt meggyilkolni; ez a budai vár ostroma alatt behatolt egészen János király szobáiba. A házi eb ugatására a király figyelmessé lön a gyilkosra, rápillantott s az ijedtében kiejtette az ujjasába rejtett tört. A terv el volt árulva, a gyilkost zsákba varrva, a Dunába dobták.⁴⁾

Az azonban nem lehetetlen, hogy Kristóf Roggendorf táborából való volt, de hogy Gritti a király bizalmának megingatására felhasználta, kétségtelen. Roggendorf nem azért jött oly kevés haddal Buda alá, mert a magyar urak árulására számított, hanem mivel Bécsben azt hitték, hogy Buda védtelen s könnyen kézre keríthető; nem tudták még akkor, hogy Gritti török segélyt fog hozni Budára.

Bizonyos az is, hogy nagyon sok függött attól a körülménytől, ha Gritti elnyerheti-e a kormányzói hatalmat? És mert ez a konstantinápolyi tervek egyik fő láncszeme volt, azért lépett közbe a szultán is. Gritti maga kérte a czimet,⁵⁾ s fondorlatok útján csakhamar el is nyerte, a mire vágyott.

1) „vt Johannem Regem caperent hic in arce Buda“ Szerémi emlékirata 295.

2) „Cybak, secundus Blasius Arthandi cum fratre suo“ u. ott 296.

3) Szerémi emlékirata 296—299.

4) Istvánffi: „Historiarum Libri X. 95. Pray: „Epist. Procerum“ I. 163. Hammer III. 105.

5) „Joannem interpellauit... vt se Hungarie gubernatorem constitueret“. Palma: „Notitia Rerum Hungaricar.“ III. 20.

János Grittiiben látta egyik leghivebb, legeszesebb emberét s daczára a magyar főurak tiltakozásának, 1530 decz. 26-án Budán kiállította Gritti részére azon oklevelet, melyben tudtára adja az országnak, hogy tekintve Gritti számos érdemeit, kinevezi az ország kormányzójává, hatalmat ad neki, mely e méltósággal jár s igéri, hogy e méltóságában megtartja s megvédelmezi. ¹⁾

Egy másik, ugyane napon kelt oklevél, kinevezte a gubernátort Máramaros vármegye örökös főispánjává, neki adva az ottani sóbányák jövedelmét az összes királyi jószágokkal, hogy anyagilag is meg legyen jutalmazva. ²⁾

Nem feledkezett meg Gritti azon püspökség jövedelméről sem, melyet neki Laszky még Konstantinápolyban ígért; de mivel már Máramaros ura volt, az egri püspökséget Antal nevű fia részére szerezte meg, a ki ekkor körülbelől 16 éves volt. ³⁾

Gritti tervei sikerültek ez ideig, elnyerte a jutalmat elég bőven, melyet Laszky a konstantinápolyi közreműködésért kilátásba helyezett, de mindez János király nagy kárára történt. Régi hivei közül ez idő óta sokan elidegenedtek a kir. udvartól. Az erdélyi püspök, Statileo, a mint látta, hogy Gritti a kormányzó, rögtön eltávozott a tanácsból, elhagyta a kir. udvart, Budán vendéglőbe szállott s rövid idő múlva visszatért Erdélybe. ⁴⁾ A főurak közül: Nádasdy Tamás, az Ártándy Testvérek, Athinay Simon, Czibak Imre,

1) Quare habita ratione virtutum: Domini Ludouici Gritti... in Gubernatorem nostrum, ac regni nostri Hungariae eligendum duximus et constituendum... ipsumque in honore et dignitate dicti officii conservabimus, tuebimurque ac defendemus." Datum Budae 1530. Pray: „Epist. Proc.“ I. 369.

— „Karácson innepiben a János király Gritti Lajost guhernátorrá tivé Budában“ írja Veráncsics Antal művei II. k. 34. l.

— „in festo B. Stephani“ írja Katona: „Historia critica Regum Hungariae“ X. 703.

— „l'essele gouernarore di tutt'il Regne l'Ongeria“ Nagy Iván „Emlékiratok“ 21.

2) — „facendolo Conte di gran Antado di Marmarus“ u. ott 21. Katona „Hist. c. R. H.“ X. 703.

3) — „et al Sigr Antonio suo figliuolo che era deta d'anni sedeti in circa l'essele Vescovo d'Agria“ u. ott 21 és Jovius: „Historiar. Lib. XXVIII. 531.

4) Szerémi Gy. emlékirata 298.

Statileo és mások a kiállított oklevelet pecsétjeikkel meg sem erősítették. ¹⁾

Ez időben Gritti elfojtotta dühét és gyűlöletét a főurak ezen eljárása felett, mert a hazában nyert magas hivatalhoz a török szultántól nyerte el a szentesítést. A szultán a Máramarosi jövedelem mellé, mely évenként 80.000 tallért hozott, még Görögország egész adóját is neki adta s azonkívül drága ajándékokkal is elhalmozta. ²⁾

Gritti e hatalom és gazdagság birtokában vezérlő szerepet kezdett játszani Magyarországon. Hatalmát azonban nemtelenül használta fel, mert a haza legbefolyásosabb embereit, különösen azokat, kik gubernátorsága ellen voltak, lassankint mind kivégeztette. Az irgalmatlan lelkű török kegyencz megfosztotta János királyt támaszaitól s azt hitte, hogy tervei sikerülni fognak. Törekvéseit, melyeket a nagyravágás és a gőg, a ravaszság és viszonyok megérleltek, nem sejtette senki; csak akkor, mikor a fondorlatok egyik szálát János is megfogta, mikor már Gritti bukása és bűnhődése bekövetkezett, akkor látták a haza jobbjai, mily méreg rejlett e kigyóban, mely csúszva-mászva a korona s ezzel Magyarország birtoka után vágott és törekedett.

Míg e bukás bekövetkezett, Gritti tevékeny részt vett Magyarország ügyeinek rendezésében. Azon idő alatt, míg Roggendorf Budát ostromolta, az ellenkirályok biztosai Baselben egyezkedtek és tanakodtak a fegyverszünetről. De Ferdinand követei nem egyeztek bele Laszky és társainak követeléseiibe s a tárgyalások azt eredményezték, hogy 1530 decz. 13-ától 1531 decz. 13-ig fegyverszünet jöjjön létre s ezen idő alatt küldjön mindkét fél követeket május vége előtt a szultánhoz, hogy tőle egyesülten békét vagy fegyverszünetet nyerjenek.

Roggendorf beleegyezett az ellenségeskedés beszüntetésébe, ha János király is elfogadja a fegyverszünetet. A lengyel követek 1531 jan. 2-án Budán jártak s 8-án visszatérve, meghozták János szemé-

¹⁾ „quod hi, quibus factum displicebat, vt Johannes Statilius Episcopus Transsiluaniensis... Thomas Nádasdy et Simon Literatus Athinay nequaquam suis sigillis firmare voluerunt.“ Zermegh Schwandtnernél II. 404.

²⁾ „la qual confirmatione gli fu da esso largamj concessa con honorati, et infiniti doni appresso che fu l'intrata de tutti i datij della Grecia in vita sua delli quali cauaua grandissima somma de donari.“ Nagy János „Emlékiratok“ 21.

lyes beleegyezését. De jan. 17-én Laszky Visegrádon találkozva Roggendorffal, kijelentette, hogy János király a szultán beleegyezése nélkül nem tehet semmit s 7 nappal elébb Konstantinápolyba küldötte Grittit a beleegyezésért. ¹⁾

Igy indult meg 1531 jan. 10-én Gritti másodszer a szultánhoz, hogy a Ferdinand és János közötti ügyeket rendezze. Ekkor magával vitte a király levelét a ragusabeliekhez, melyben János megparancsolja a városnak, hogy Grittinek, mint az ország kormányzójának, adják át az adót. ²⁾

Laszky időközben Visegrádon három havi fegyverszünetet kötött Roggendorffal ápril 22-ig s maga is Konstantinápolyba indult, hogy a szultántól az egy évi fegyverszünetet kieszközölhesse. ³⁾

Laszky, mint János követe és Kyros Ferdinand, Roggendorff küldöttje, egyszerre érkeztek Konstantinápolyba. ⁴⁾ Kyros leveleket hozott Ibrahim és Gritti részére és a fegyverszünet iránti tárgyalásokon ismét Gritti vitte a főszerepet. És Gritti, a kinek megbízása Budán az volt, hogy minden békés közeledést János és Ferdinand között megakadályozzon, most kieszközölte az egy évi színleges fegyvernugvást a szultántól. Személyesen írt 1531 mart. 7-én Roggendorfnak, a ki Grittit felkérte, támogassa Laszkyt, s e levélben írja, hogy neki és Laszkynak sikerült nagy fáradsággal az egy évi fegyverszünetet létrehozni. ⁵⁾ A levél alá Gritti oda írta nevét s e szavakat: „Magyarország kormányzója.“

A portán pedig ez alatt új hadjáratra készült a szultán s az egy évi fegyverszünetet is csak azért adta Gritti útján, hogy terveit elpalástolja s készülleteit befejezhesse. Ferdinand két követe már 1531 feb. 2-án azt írta Kruppáról: „a török szultán felséged ellen indul jövő tavasszal, készüljön ellene.“ ⁶⁾

¹⁾ „Gritti sey vor 7 Tagen hinabgezogen.“ Bucholtz: „Urkunden-Buch“ 45

²⁾ Pray: „Epistolae Procerum“ I. 370.

³⁾ „Indessen hatten jene Verhandlungen zu Wisegrad zunächst einen drei monatlichen Stilstand bis 22-ten April zur folge.“ Bucholtz: „Geschichte“ IV. 542.

⁴⁾ „Dmnus Ferd. Kyros... qui una mecum Constantinopolim concurrerat.“ Bucholtz: „Urkunden“ 47.

⁵⁾ „omni mea cura, diligentia sinceroque animo curavi illas promovendas“. U. ott 46.

⁶⁾ Bucholtz: „Geschichte“ IV. 89.

Laszky ápril 1-én visszajött Visegradra. A tárgyalások megkezdődtek s végre 1531 május 17-én létrejött az egy évi fegyverszünet.¹⁾ A tárgyalások tovább folytak, mint lehetne a fegyverszünetből tartós békét alkotni, de mivel Ferdinand biztosai Roggendorffal együtt azt kívánták, hogy János mondjon le a koronáról, a tárgyalás megszakadt.

Ugyanezen időben több hazafi látva a pártharczokból származott gyászt a hazán, arról kezdett tanakodni, mint lehetne a bajon segíteni, tekintet nélkül Ferdinand és János királyokra. Az egybeültek élén Perényi Péter állott ki azt remélte, hogy mint az ország kapitánya, még király is lehet török pártfogás mellett.²⁾

1531 martius 19-én volt az első gyűlés Belováron, ott elhatározták, hogy május 19-én Veszprémbe gyűlnek össze. De a második gyűlésen csak kevesen jelentek meg, mert mindkét király megdöbbenve e jelenségen, letiltotta hiveit a gyűlésről. Ferdinand Prágából küldötte szét tiltakozását ápril 27-én, János pedig Székesfehérvárra új gyűlést hirdetett hiveinek máj. 21-ére. A veszprémi gyűlés ily módon eredmény nélkül oszlott szét.³⁾

De nem volt eredménye a székes-fehérvári gyűlésnek sem s János király Erdélybe távozott. Ferdinand nem bízott a török fegyverszünetben, segílyt kért Károly császártól és lassan készült a török ellen. 1531 nov. 5-én Nogarola Lénardot és Lamberg Józsefet a portára küldé a fegyverszünet meghosszabbításáért, hogy azalatt készülődéseit befejezhesse, maga pedig Németalföldre ment.

Magyarországon újból megélénkült a haza érdekében támasztott mozgalom. Ezuttal Nádasdy Tamás és mások Zákányban gyűltek össze november elején. A zákányi gyűlésen tette az önző lelkű magyar urak egy kis töredéke azon megszégyenítő indítványt, hogy Grittit a kormányzót kell a trónra emelni.⁴⁾ Az indítvány leghevesebb pártolói Dóczy János és Batthyányi Orbán voltak, de zúgás és

¹⁾ Bucholtz: „Geschichte“ IV. 543.

²⁾ „volunt omnes eligere unum Regem... aut Ioannem aut Petrum Perényi.“ Wagner: „Analecta Scepusii“ II. 162. Hammer III. 107. és Pray: „Epist. Procerum“ I. 377.

³⁾ Kovachich Márton: „Vestigia Comitiorum“ 648—650.

⁴⁾ Katona: „Hist. crit.“ XX. 761 és Hatvani Mihály: „Brüsseli okmánytár“ 122 Bucholtz IV. 553.

megbotránkozás moraja volt a felelet. Nádasdy szavára 1532 jan. elsejére a Kenesén tartandó országgyűlést határozták el.¹⁾ Nádasdy megesküdött, hogy ő Gritti érdekében mit sem tesz, „mert utálja.“

János 1531 decz. 16 án kelt levelében eltiltotta Nádasdyt a gyűléstől. Ferdinand pedig csak annyit írt hiveihez decz. 3-án, hogy a kik ott lesznek, ellenezzenek minden oly indítványt, mely neki árthatna.²⁾ A kenesi gyűlés mart. 12 ére új gyűlést hirdetett Berhidára.

Ferdinand eltiltotta hiveit e gyűléstől s ápril 24-ére Esztergomba hívta össze.³⁾ János Pestre várta pártját, de úgy Pesten, mint a többi gyűléseken csak kevesen jelentek meg s így semmi eredményt nem tudtak felmutatni.

E gyűléseknél együttvéve sokkal veszedelmesebb ellenség volt Gritti Lajos úgy a két ellenkirályt, mint a hazát illetőleg. Mióta Gritti az ország kormányzója vala, titkon azon munkálkodott, hogy a magyar trónt elnyerhesse.⁴⁾ Törekvéseiben számított Laszkyra és Nádasdyra, de ezek mindketten gyűlölték őt s Laszky maga figyelmeztette a királyt Gritti fondorlataira, figyelmeztette arra is, hogy Gritti meg akarja őt mérgezni s úgy kíván a korona birtokába jutni.⁵⁾ A király már ezt megelőzőleg is sok mindenfélét hallott környezetében. János király nem mert Gritti ellen nyiltan fellépni, de békés úton Budáról a portára küldötte, csakhogy menekülhessen tőle. A nagyravágyó idegen azonban a távolból is nagy figyelemmel kísérte mindazt, mi történik Magyarországon s mindent úgy rendezett, hogy tervei megvalósulásához közelebb jusson.

Még a veszprémi gyűlés előtt, mikor Laszky a visegrádi találkozáson a béke iránt tárgyalt, a tárgyalás folyamán egy török csausz érkezett Visegrádra s meghívta Laszkyt Vácra, a hol a szultán küldöttje 500—600 lovas kíséretében várta. Laszky egy óránál tovább

¹⁾ „Auf Neujahr zu Kenesze eine algemeine Versammlung zu halten.“ U. ott. 552.

²⁾ Kovachich: „Supplementum ad Vestigia Comitiorum.“ III. 144.

³⁾ U. ott. 146.

⁴⁾ Verancsics I. 52. és 336. — II. k. 36.

⁵⁾ „Dann also, wie Laszky sein Herrn bericht der Reden, so Gritti mit Ime gethan, darausz zu vernemen geweszt, dasz Er Graff Hans wollt vergeben.“ Herberstein jelentése 1531. nov. 2-áról Bucholtz: „Urkunden“ 51. és „Geschichte“ IV. 551.

beszélgetett s tanakodott a törökkel s midőn Ferdinánd biztosai a hosszas beszélgetés oka felől kérdezősködtek, Laszky említette, hogy a töröknél egy csomag volt e felirattal: „az én helytartómnak“ s azonkívül egy levél is, mindkettő Nádasdy részére¹⁾ s ő is ez ügyben szólt a törökkel, magát azonban a tanakodást elhallgatta.

Ha igazat mondott Laszky s ha Gritti neki semmi utasítást nem küldött, úgy a török különös küldöttséggel járhatott Magyarországon s a Nádasdynak küldött levél is fontos titkot tartalmazhatott. De Laszky rövid idő múlva megszakitotta a tárgyalásokat Visegrádon s a békéből nem lett semmi.

Ez a körülmény azt bizonyítja, hogy Gritti és a szultán utasítása szerint cselekedett János megbizottja, nem fogadta el Ferdinánd feltételeit s eltávozott Visegrádról. Megerősít bennünket e hitben Gritti azon rendelete is, mely 20,000 török-lovast rendelt a határra oly czélből, hogy az a veszprémi gyűlésre vigyázzon.²⁾

Gritti törekvése tehát tisztán az volt, hogy a magyarok egymásközt ne béküljenek meg, se a két ellenkirály ne kössön békét, hanem maradjon meg a régi zavar, a régi nyugtalanság, melyből ő vélt hasznot húzni és koronát nyerni. Tervének első fele sikerült, a Nádasdynak szóló levél azonban elrontotta a terv második részét, mert a mint láttuk, Nádasdy a zákányi gyűlésen megadta rá a választ, melynek nyomán következett rövid idő múlva Laszky nyilatkozata is a király előtt Gritti tervei felől.

Gritti arra számított, hogy Oláhországot és Moldovát könnyű lesz kezére keríteni s innen Laszky, mint erdélyi vajda segítségével útat nyit majd önmagának Budáig.³⁾ Laszkynek e segítségért át akarta engedni Moldovát. És a lengyel főúr titkon beleegyezett Gritti terveibe, csak akkor nyilatkozott e tervek felől, mikor látta, hogy Nádasdyra nem számíthatnak.

E körülményben rejlik Laszky későbbi nagyon is gyanus magaviseletének oka. János király és Laszky a tervek felfedezése után Statileo erdélyi püspökkel tanakodtak, mint lehetne Gritti terveit meghiusítani? Elhatározták, hogy az oláh vajdának értésére adják

¹⁾ U. ott: „Geschichte.“ 545.

²⁾ „Mit dem Befehl, auf die Versammlung zu Veszprim acht zu haben.“
Bucholtz: „Geschichte.“ IV. 545.

³⁾ Ugyanott.

Gritti szándékát és azt, hogy Gritti az ő országán át veszi útját. A moldovai vajdának hasznolóképp megírták titkon az egész ügyet és kérték, írja meg ő Jánosnak figyelmeztetésképp, mintha e tervek felől Konstantinápolyban hallott volna valamit.¹⁾ Így elérték azt, hogy Gritti nem is sejtette ki az áruló, terveiről pedig országszerte beszéltek s oly hangulatot idéztek elő, hogy Gritti nem is jött Magyarországra. Ez a hangulat magyarázza meg legjobban Gritti későbbi sorsát is.²⁾

János király beleegyezésével megkérték Zsigmond lengyel királyt, ne űzze el az oláh vajdát, kit a török szultán mindenéből kifosztott, hogy Gritti annál könnyebben ülhessen be örökébe.³⁾ Tervben volt az is, hogy János és Ferdinánd küldjön követeket a lengyel királyhoz és ott a meghiusult béke felől tanácskozzanak. De János nem egyezett e tervbe, hogy Grittinek alkalma ne legyen Magyarországra jönni, ha mint a szultán követe Lengyelországba indult volna a békétárgyalásokra.⁴⁾

Gritti türelmetlenül várta Konstantinápolyban a gyűlések végét s boszankodott, hogy nem lőn semmi eredményök. Pedig az ország hangulata egy ideig neki kedvezett. Sokan nem bánták volna, ha akár Ferdinand, akár János, akár Gritti alatt, de mindenesetre békében élhettek és maradhattak volna.⁵⁾ Hire járt, hogy a török nem fogja Jánost mindaddig bántani, míg hű marad; halála után nem fog pogányt, hanem keresztényt, még pedig Grittit Magyarországra kormányzóul küldeni.⁶⁾ A sok gyülekezésnek sincs más célja, minthogy Magyarország vagy Gritti, vagy János alatt egyesüljön.⁷⁾

De mindez nem valósult, a pók hasztalanul leste a háló közepén az áldozatot. Terveinek mérge el volt árulva s a sok gyűlés ez oknál fogva meddő maradt Grittire nézve. A mit Gritti csel útján nem tudott kivinni, azt erőszakkal kísérlette meg. A szultán már el volt határozva a nyugati császár elleni hadjáratra, a készülétek foly-

1) Bucholtz: „Geschichte.“ IV. 546. és 551.

2) Ugyanott. 551.

3) Ugyanott. 546.

4) Ugyanott. 546.

5) Bucholtz: „Geschichte“. IV. 533.

6) „Etwa Gritti zum Gubernator machen“. U. ott.

7) „Als das alle Ungarn gemeinsam des Johannes oder Gritti anhangen“. U. ott.

tak; Gritti 1531 decz. 30-án azt írta: „a török mind vizen, mind szárazon oly készülöteket tesz a háborura, minöket a kor még nem látott.“¹⁾ Szolimán úgy vélte, hogy Ferdinand Bécsben nem méltó ellenfele neki, majd elbánik azzal Gritti is, a kit a háboru megkezdése előtt 1532 feb. 26-án megfelelő hadi kísérettel együtt Konstantinápolyból útnak indított.²⁾

Gritti Drinápoly és Nikápoly városokon át 500 lovassal és 200 gyaloggal Tergovistyére érkezett. Innen levelet írt Nádasdy Tamáshoz, melyben kéri, jöjjön le hozzá Tergovistyére, hogy tőle oly dolgokat üzenhessen János királynak, „melyeket papirosra bízni nem tanácsos.“³⁾ De Nádasdy nem bízott Grittiben s óvakodott e felhívásnak szót fogadni annál is inkább, mert Tranquillus Andronikus, Gritti titkára, azt írta Nádasdynak, mint egykori jóltevőjének, ne menjen a Gritti által készített kelepczébe, mert ura vesztét akarja. Nádasdy ily úton megmenekedett az ármányos ember boszújától, a ki, mint látni fogjuk, mindazokat, kik törekvéseinek útjában állottak, meg akarta semmisíteni és többeket közülök le is gyilkoltatott.

Oláhországban az új vajda Bazarád Mózes és a bojárok között pártviszály folyt, mikor Gritti Tergovistyére érkezett. Gritti a szultán parancsával az elégületleneket békére és engedelmességre kényszerítette. Innen Moldovába ment,⁴⁾ a hol Péter vajda 1532 feb. 22-én Zsigmond lengyel királylal fegyverszünetet kötött, mert a lengyelek több ütközetben megverték. Gritti parancsára a petrikovi országgyűlésen a vajda fegyverszünet helyett békét igyekezett kötni, hogy hadi erejét Gritti rendelkezése alá bocsáthassa.⁵⁾

A gubernátor serege 8000 emberre szaporodott,⁶⁾ melylyel junius elején Brassó mellett a havasokon át bevonult Erdélybe. Brassó ajándékokkal fogadta, szászok és székelyek csatlakoztak hozzá.⁷⁾ A tábor Szeben alá vonult s Gritti a várost ostromolni kezdte, mi-

¹⁾ Hatvani M.: „Brüsseli okm.“ I. 81.

²⁾ Kovachich: „Scriptores minores“. I. 42. — II. 133. — Nagy Iván: „Emlékiratok“. 22.

³⁾ Pray: „Epistolae Procerum“. II. 12.

⁴⁾ Nagy Iván: „Emlékiratok“. 23.

⁵⁾ Pray: „Annales Hist. reg. Hung.“ III. 35.

⁶⁾ „Habet exercitum ut fertur. ad octo millium hominum“. Pray: „Epist. Procerum“. II. 14.

⁷⁾ Nagy Iván: „Emlékiratok“. 24.

vel az nem akarta őt befogadni, mint Ferdinand híve. De Szebent nem tudta bevenni s azért Gerendy Miklóssal alkudozásba bocsátkozott; a béke oly feltétel mellett jött létre, hogy Szeben városa 6 hónap alatt meghódol János királynak, ha Ferdinand nem győz ezen idő alatt. Ennek biztosítékául több kezest magával vive, elvonult Szeben alól.¹⁾

1532 jun. 14-én Vizaknán volt Gritti seregével. Itt országgyűlést hívott össze, lelkesedést színlelt, mintha ő János érdekéken fáradoznék.²⁾ Igazi lelkületét azonban elárulta az által, hogy Athinay Simont, János hú emberét, a ki nem akarta Budán a gubernatorrá való kinevezési oklevelet pecsétjével megerősíteni, az országgyűlésen azzal vádolta, hogy visszaéléseket követett el a sójövedelem kezelésében, s ez alaptalan vád folytán minden törvényes eljárás nélkül, magas bitófára felakasztatta.³⁾

A gyűlés első áldozata csak igazolta és megerősítette Tranquillus szavait, a ki fontos leleplezéseket írt Nádasdynak Gritti erdélyi tervei és útja felől. E terv abban állott, hogy Buda Szolimán kezére jusson, Gritti Erdélyt hódítja meg, Jánost leteszik és Gritti mint alkirály török védnökség alatt fogja Magyarországot kormányozni. Hogy ez sikerüljön, a fő embereket kellett volna elébb láb alól eltenni.

Gritti Vizaknáról Kolozsvárra érkezett. Itt találta tömlöczben Pizzacomino András paduai nemest, a kit János király hamis feladásért elzárattott. Gritti kiszabadította a foglyot s Máramarosba küldte sóbánya tisztnek. Ott azonban Nádasdy Tamás fegyveres erővel rátört, úgy hogy innen embereivel együtt Budára kellett menekülnie.⁴⁾

Gritti tehát Erdélyben czélt ért, Athinay Simon nem állott többé útjában, s hogy a többiek is egy csapással hurokra kerüljenek, rávette Jánost, hirdessen Budára országgyűlést, mit a király

1) „Quem scimus Cibiniensibus terminum sex mensium ad dedendum se Majestati regiae concessisse“. Pray: „Epist. Procerum“. II. 14.

2) „Dominum Gritti in Vysznaka esse, et ibidem cum Transsilvanis comitia pro conservatione regni celebrare“. U. ott.

3) „Nec multa post Simonem Athinensem auri, et salis fodinarum Praefectum, criminis peculatus insimulatum, de praealta furca suspendi curavit“. Bethlen Farkas: „Historiarum Lib.“ II. 189.

4) Nagy Iván: „Emlékiratok“. 25.

gyanútlanul meg is tett, mert még május végén körlevelet bocsátott Lippáról az ország rendeihez, hogy jun. 24-én Pesten legyenek s vele együtt indulhassanak a szultán elfogadására. ¹⁾

De Nádasdy tudatta Jánossal Gritti tervait s a már kihirdetett gyűlést a király visszavonta s hűveivel jul. elején Lippáról Budára vonult, a hová Gritti is Erdélyből megindult. ²⁾ A fondor lelkű gubernátor, Athinay felakasztatása után azonnal Nagyváradra sietett, hol Czibak Imre sok ajándékkal elébe jó, bevezeti a városba s vendégszeretőleg fogadja. ³⁾ Rövid pihenés után Gritti az egész táborral elvonult, át kelt a Tiszán s Pesthez közel a Kelenföldön megszállott. ⁴⁾

Gritti rögtön katonákat kezdett toborozni; egy gyalog harczosnak havonként 3 aranyat, lovasnak pedig ötöt ígért és így történt, hogy a magyarok közül sokan a kormányzó zászlói alá állottak. ⁵⁾ Így megerősödvé Gritti bevonult Budára.

Egy ideig híre járt, hogy Gritti nem tér többé vissza Magyarországra, mert a szultán Konstantinápolyban felakasztatta. ⁶⁾ De a mint megérkezésének híre elterjedt, Frangepán Ferencz kalocsai érsek, Broderics István, Dóczy János, sok nemes és nép kijött elébe, hogy Budára kísérik. Gritti bevonulása egész diadalmenethez hasonlított, mert János nem merte Grittit hidegen fogadni, látva a roppant nagy sereget, melyet ez a latorlelkű idegen magával hozott.

Legelől török lovasok vonultak, középen János király testőrei Carthágói Hannibal vezérlete alatt következtek. Ezeket követték Buda és Pest birái esküdtjei, Gritti Antal, Dóczy János, Sulyok György sok úr és nemes, végre Gritti Lajos lóháton ülve, gyöngyökkel, drágakövekkel felékesített török öltözetben, mely maga egész kincset képviselt. Az aranyos kaftán felett ezüst színű dolmányt viselt, mely arany félholdakkal volt ékesítve s melynek legszebb

¹⁾ „Ad festum nativitatis B. Joannis Baptistae proxime venturum ad civitatem Pesthiensem venire debeatis“. Pray: „Epist. Proc.“ II. 16.

²⁾ „Quibus peractis, mox sine mora ad Majestatem regiam sese recipiet“. U. ott. 15.

³⁾ Nagy Iván: „Emlékiratok“. 26.

⁴⁾ Szerémi Gy. emlékirata. 299.

⁵⁾ „Et ibi Dominus gubernator fecit clamare funaciones . . . ad mensum peditibus 3 florenos, equitibus quinque florenos . . . et multi Hungari confluebant circa dominum gubernatorem“. Szerémi Gy. emlékirata. 299.

⁶⁾ U. ott. 309.

ékét egy arany csillag képezte. Gritti körül janicsárok vonultak, a kiket két csapat magyar huszár követett. ¹⁾

János király az urakkal a váron kívül várta Grittit s midőn mindkettő lováról leszállott, Gritti nagy tisztelettel és még nagyobb tettetéssel kezét akart a királynak csókolni, de János nem engedte. A várban ágyúörgéssel fogadták a bevonulókat; a fényes menet a templomba vonult, hol Frangepán Ferencz misét mondott. Isteni tisztelet után János király kinevezte Grittit a magyarországi hadak kapitányává s e hatalom jeléül ezüst buzogányt adott kezébe. ²⁾

Ez új méltóságában Gritti azon rendben, a mint jött, visszavonult a mezőn levő táborába, a hol a fényes ünnepélyt nagy ebéd követte a magyar urak társaságában. ³⁾ Itt állott Gritti Lajos fénye, hatalma tetőpontján, de a mily álnok volt egész szereplése hazánkban, oly hamis volt e fény e pompa is, melyet Budán talált. A csalfa lelkű kormányzót nem valódi lelkesedéssel, hanem tettetett örömmel és a szorult helyzetből kifolyó álszivélyességgel fogadták a magyarok. A lángoló szem nem az öröm, hanem a bosszú lángját ragyogtatta vissza. Gritti Antal nevelője azt írja a fényes bevonulás után közvetlenül, hogy a magyar nép gyűlöli az olaszt. ⁴⁾ Statileo püspök Grittivel kibékült ugyan a tábori ebéd alatt, de Budán azt mondta, hogy jobb szerette volna, ha a velencei doge fattyát Konstantinápolyban felejtették volna. ⁵⁾ És e szavak jelzik a közhangulatot.

A megállapodás szerint János királynak a Konstantinápolyból kivonuló szultán elé kellett volna Budáról a határszélre menni, de a szultán nem tudni mi oknál fogva, felmentette János királyt a tisztelgés alól és Gritti Lajos jul. 17-én egyedül vonult le Eszékre a szultánhoz azon zászló alatt, melyet az ország rendei adtak neki. ⁶⁾

Szolimán 1532. ápril 26-án indult 200,000 emberrel. ⁷⁾ Belgrádnál 15,000 tatár, Eszéknél Khozroevbeg 100,000 harcossal csatlakozott hozzá. Eszéken fogadta a Budáról oda megérkezett Grittit, innen írta jul. 17-én Ferdinándnak, hogy most V. Károly ellen indul s neki békét fog hagyni.

¹⁾ Nagy Iván: „Emlékiratok“. 27.

²⁾ Nagy Iván: „Emlékiratok“. 28.

³⁾ U. ott.

⁴⁾ U. ott.

⁵⁾ Pray: „Epistolae Procerum“. II. 18.

⁶⁾ Pray: „Epistolae Procerum“ II. 18.

⁷⁾ Hammer III. 108.

Szolímán ezuttal valóban nem ment Budának, hanem a Dráván átkelve Bécs felé vette útját. Gritti jul. 23-án érkezett Eszékre ¹⁾ s csak itt értesült a tulajdonképeni tervekről. Budát illetőleg a szultán tisztában volt magával, ha a császárt és Ferdinándot megtörte s azért nem akarta Jánost bolygatni a trónon a háboru befejezése előtt. Nem hívatta Eszékre sem a királyt, hanem Grittinek megadva az utasításokat, hozzá fogott szándékai kiviteléhez.

Perényi Péter a valpói várból jött Eszékre hódolatát bemutatni a szultánnak, de Gritti tanácsára Perényit a törökök elfogták és két kísérőjét levágták. ²⁾ Perényi csak akkor szabadult ki a fogságból, mikor Ferencz nevű 7 éves fiát kezesül átadta Grittinek, a ki a gyermeket mindenütt magával hurezolta, végre elvitte Konstantinápolyba, hol Perényi fiát körülmetélték, törökké nevelték, a ki soha sem látta többé hazáját. ³⁾

A megállapodás szerint Bécs volt a kitűzött pont, hol Grittinek Szolimánnal találkoznia kellett volna. De a végzet könyvében más volt írva. Szolimán az ország délnyugati részein át vette útját, előhaladásában azonban megállította egy máskülönben jelentéktelen vár: Kőszegh, melyet Ibrahim bevenni nem tudott, mert Jurisics Miklós oly hősieesen védelmezte Kőszegh várát, hogy aug 28-án az ostromot be kellett szüntetni. ⁴⁾ Maga a szultán értesülve Bécs erős voltáról, csak Bécsujhelyig haladt s innen visszavonult Belgrád felé. ⁵⁾

Grittinek sem sikerült Bécsig hatolni. Budán magához vette a királyi hadakat, feladata az volt, hogy a Duna mentén Bécs alá vonuljon a török-naszád sereggel. De sergét, mely 10,000 emberre nőtt, Esztergomnál megállították Ferdinánd hadai. A spanyol őrség Lascano vezérlete alatt meghiusított minden ostromot. A kémek azt jelentették Grittinek, hogy Ferdinánd részén sok magyar van, a kik egyik táborból a másikba átszökösnek s csak a maguk hasznát nézik. Gritti azt remélte, hogy ezeket megvesztegetés útján átcsalja s Esztergom megadja magát. De csalatkozott.

¹⁾ U. ott 109.

²⁾ Aber auf Grittis Rath wurde Pereny später gewaltsam in Verhaft gesetzt.“ Hammer III. 109.

³⁾ Hammer: „Geschichte des Osman. Reiches.“ III. 109.

⁴⁾ U. ott III. 110—113.

⁵⁾ Nagy Iván: „Emlékiratok.“ 29.

Mikor ostrom alá fogta a megerősített várost, a megrémült lakosok Pozsonyból kértek segítyt, felvonultak a városba s kétségbeesve gondoltak a jövőre, mert kevés víz és élelem volt birtokukban. Bécsből érkezett ugyan sok naszád nehéz ágyukkal, de Gritti a török-naszádokkal a Pozsony felől jövő segítséget megsemmisítette, mert az ellenséges naszádokat vagy elfogta, vagy elsüllyesztette.¹⁾ A vár azonban mégsem adta meg magát, mert az aknákat a várbeliek ellenaknákkal meghiusították s a rombolásra szánt felrobbanások hatásukat veszítették.

E közben hire érkezett, hogy Szolimán nem ment fel Bécs alá, hanem a Dráván át visszavonult s Gritti arról kezdett gondolkozni, nem volna-e tanácsos felhagyni Esztergom ostromával, mert attól is tartott, hogy Ferdinánd Bécsből majd nagyobb erővel érkezik Esztergomba; hire jött, hogy Katzianer már el is indult kisebb csapatokkal s kész a veszedelem.

E tétovázás közben érkezett a szultán parancsa, hogy Gritti menjen le Belgrádba.²⁾ Gritti Esztergom alatt hagyta Jánost s a szultánhoz utazott. János király október 16-án felhagyott maga is az ostrommal;³⁾ serege azonban oly rendetlenül vonult vissza, hogy a németek és spanyolok, ha utána indulnak a bomladozó hadnak, Budát is bevehetnék volna.⁴⁾

A tervek most is, mint a mult alkalommal, kudarczot vallottak, keserü vigasztalás lehetett az a 30,000 magyar, német és horvát fogoly, kiket Szolimán tábora magával hozott Belgrádba. 1532. okt. 12-én történt a találkozás Szolimán, Ibrahim és Gritti között.⁵⁾ A mint megérkezett a gubernator, meglátogatta Ibrahimot, megcsókolta kezét s vele ment Szolimánhoz kézesókra. A szultán kilépve sátorából, lóra ült s hosszan beszélgetett Grittivel. A tanakodás után Gritti Ibrahimmal ebédelt, tanácskozott a nagyvezírral is s arra kérte e látogatás folyamán mind a két török parancsoló urat, hagyják őt a szerémi

1) Nagy Iván: „Emlékiratok.“ 30.

2) U. ott. 31.

3) Hatvani Mihály: „Brüsszeli okmánytár.“ I. 180—194. Istvánffy XI. 175.

4) Nagy Iván: „Emlékiratok.“ 31.

5) Hammer: „Geschichte des Osman. Reiches“ III. 120.

határszélén.¹⁾ De Szolimán mást akarhatott, mert Gritti Nándorfehérvárról Budára tért vissza 1532. decz. 21-én.²⁾

V. Gritti titkos tervei.

Mikor Gritti Belgrádból Budára visszatért, nem jött egyedül, hanem a belgrádi basa kíséretében, a ki nagyszámu török lovassággal vonult be a kormányzó urral együtt a budai várba.³⁾ Mikor Szerémi György, a király udvari papja, látta a löfegyverekkel, égő kanócczal s egyéb harci eszközökkel ellátott 200 főnyi csapat bevonulását, azt mondta Pöstyéni tanácsosnak: „Vigyázzatok magatokra, mert egyszer még a királylyal együtt valamennyien ott hagyjátok fejeiteket a tanácsteremben.“⁴⁾

— „Bizony György atya“ felelé Pöstyéni, magam sem gondoltam vala, hogy ennyire jussunk, de majd jobban vigyázzunk ezentúl.“⁵⁾ Szerémi ezen figyelmeztetése nem volt ok nélkül való. János király s az egész udvar azon volt, hogy Grittit eltávolítsák Budáról, mert viselete elárulta, mit forralt lelkében s az volt a közohajtás: minél előbb megszabadulni Grittitől.⁶⁾ A legjobb mód erre nézve az volt, hogy Konstantinápolyba küldjék. És ez nemsokára sikerült is. Gritti a Budára gyűlt rendek előtt távozását megelőzőleg személyesen felakarta tüntetni, mily fontos az ő szereplése Magyarországon. E célból gyűlésbe hívta az ország rendeit.⁷⁾ A gubernátor Dóczy János kíséretében jelent meg az összegyűlt hazafiak között, előadta, hogy mily veszély környezi mindenfelől az országot, neki van hatalma e veszedelmet elhárítani, mert a török szultán, a míg csak ő és fiai élnek, segíteni fog a magyarokon; ígérte, hogy a Szerémséget visszaszerzi s Ferdinándot megszeli, mint a ki veszedelmes ellenség. A kormányt elvállalta s nem is akart mást, mint magyarokat alkal-

¹⁾ Gévy A. II. k. I. f. 56.

²⁾ Nagy Iván: „Emlékiratok.“ 33.

³⁾ Nagy Iván: „Emlékiratok“ 32.

⁴⁾ „Ita curam habeatis, quod semel omnes in consilio vestro cum Rege capite privati eritis.“ Szerémi Gy. emlékirata 312.

⁵⁾ U. ott. 312.

⁶⁾ Et sic preparauerant ei viam iterum erga Turcarum Caesarem. U. ott. 312.

⁷⁾ „antequam dum abiret iter adversus Turciam fecerat congregacionem.“ Szerémi Gy. emlékirata 313.

mazni a kormányzásnál, nehogy valaki a főurak közül őt gonosz szándékkal gyanúsítsa. Győződjék meg mindenki, hogy ő állhatatos ígéreteiben és jóllehet idegen eredetű, hű lesz a magyarokhoz. Mivel azonban költség nélkül semmit sem tehet, kívánja, hogy a rendek adózzanak a haza javáért.¹⁾

Dóczy János, a kit Nádasdy visszavonulása után Gritti a kincstárnokságra emelt, s a ki „mint a sátán“ állott mindenkor a kormányzó oldalánál, magyar nyelven tolmácsolta a beszédet. De a rendek nem bíztak benne, Bajomit és Bekényit János királyhoz küldötték, hogy adja nekik tudtul akarátát. János király azt válaszolta, hogy mivel Gritti nyerte meg részére a török segílyt, hallgassák meg őt, mivel ugy is Magyarország kormányzója.²⁾

Verbőczy, a kitől tanácsot kértek, szintén hallgatott, s így Gritti a nemesektől és egyháziaktól az ingó vagyon felét követelte. Az ellenzék hevesen tiltakozott. E tiltakozó urak között volt Nádasdy Tamás, Frangepán Ferencz és Fráter György. Gritti, hogy az ellenzékét megfélemlítse s régi boszujának eleget tehessen, felhasználta a mostani alkalmat, kegyetlenséghez folyamodott s lenyakasztatta a két Árthándy testvért: Pált és Balást.

Az Árthándyakat még Buda ostroma alatt arról vádolta Gritti bérelt embere, a szőkevény Kristóf, hogy Jánost Ferdinánd kezébe akarták adni. Mivel később állítólagos leveleket is elfogtak, Gritti őket a király nevében fogságra vetette.³⁾ Egy éven át sinlettek a börtönben, míg nem 1533 január 10-én, mikor a király vadászaton volt, Gritti a király tudta és beleegyezése nélkül, a csatornakút mellett lenyakasztatta a két testvért.⁴⁾

A hóhér először Pálnak vágta le a fejét, azután letérdepelt Balás is, háromszor Jézust kiáltott és feje legurult a vérpadról. Verancsics néhány nappal elébbre teszi a kivégeztetést e szavakkal:

1) U. ott. 313—314.

2) U. ott. 315.

3) „duxerunt Paulum Arthandi auonclum suum item ad arcem Budensem ... sed cum voce gubernatoris erant captivi... non ex jussione Regis, quasi sub titulo gubernatoris.“ Szerémi Gy. emlékirata. 318 és 319.

4) „in die primi Pauli heremite capite truncati erant in arce intus, juxta fontem chatornakwt.“ U. ott. 320.

„Ez esztendőben (1532) Karácson innepiben Gritti Lajos fejít vitété Arthándy Pálnak és az öcsésének Arthándy Balásnak.“¹⁾

E tekintélyes férfiak kivégeztetése, mely minden törvényes eljárás nélkül történt, még nagyobb ingerültséget szült, de végre is megadva neki az adót, a tekintélyesebb férfiak kivitték, hogy Gritti mártius első napjaiban elindult Budáról Konstantinápolyba, a hová ápril 25-én meg is érkezett.²⁾ Budán fellélegzett mindenki, hogy ez a kigyó kivonult az ország szivéből; Gritti pedig ajándékokkal és pénzzel ellátva, lelkében a titkos tervekkel megérkezett a keletre, azon hő vágygyal, hogy minél előbb elérhesse azt, a minek csak nem rég Kőszegnél és Esztergomnál a fegyveres erő egy időre véget vetett: a magyar korona birtokát. Vele távozott Budáról: Dóczy János, Batthyányi Orbán, Kállay Lőkös, Thahy Mihály dandáraikkal együtt, fia Antal pedig Budán maradt.³⁾

Grittire különben ez időben Konstantinápolyban szükség volt, hogy János érdekei Ferdinánddal szemben megóvassanak. Fráter György azt tanácsolta Jánosnak, kössön békét Ferdinánddal, mert Gritti terveit, ha vannak ilyenek, így lehet legkönnyebben megsemmisíteni. János ez oknál fogva már 1532. okt. 15-én leveleket íratott Ferdinándhoz, hogy hajlandó a béke tárgyalásokra.⁴⁾

Ibrahim is azt üzenete Ferdinándnak Jurisics útján Konstantinápolyból, hogy most többre mehetnének követei a békét illetőleg, mint ez ideig. Gritti ekkor még nem volt Konstantinápolyban.

Ferdinánd, a ki szintén hajlandó volt a békére, Jurisics üzenetére nagy titkon elküldé Zárai Jeromos fiumei kapitányt novemberben Konstantinápolyba s mire a megyeri tárgyalások 1532. decz. 31-én Nádasdy útján négy havi fegyverszünetet eredményeztek, Zárai Jeromos már Konstantinápolyban volt.

János biztosai Magyar-Ovárótt, majd Pozsonyban a fegyverszünetből békét akartak alkotni;⁵⁾ de 1533. február 17-én oda érkezett Zárai Jeromos üzenete, hogy fia Vespasián egy törökkel a megkötött

1) Verancsics összes munkái. I. 34.

2) Nagy Iván: „Emlékiratok“ 33.

3) Szerémi Gy. emlékirata. 312.

4) Hatvani Mihály: „Brüsseli Okmánytár“ I. 193.

5) Kovachich: „Supplementum ad vestigia Comitiorum.“ III. 150.

békeszerződés részleteivel útban van Bécs felé, mire János király márczius 7-én a békebiztosokat visszahívta ¹⁾)

Ekkor sikerült Grittit rábírní a Konstantinápolyba való menetre; és Gritti örömmel ment, mert neki érdekében állott, hogy a két fél között béke ne jöhessen létre, jól tudva, hogy neki is nehezebb lesz terveit valósítani, ha a két ellenkirály kiegyezik. Gritti törekvéseiről felvilágosítást nyújt Brodarics levele jul. 19-éről, mely szerint a gubernátor azt tanácsolja a császárnak, hogy Magyarországból egy részecske se hagyassék Ferdinánd birtokában, ²⁾) a mit a szultán meg is tett.

A szultán környezete, mely megunta a kétszer kudarcot vallott hadjárat után a bonyolodott magyar ügyeket, Grittivel szemben a béke mellett volt. E körülmény azért fontos, mert ez fejti meg a Gritti elleni ellenszenvet is, mely Szolimán környezetében Grittit majdnem tehetetlenné tette tervei keresztül vitelében.

Zárai Vespasián 1533. márczius közepén érkezett Bécsbe a török biztossal. A nagy ünnepélylyel fogadott Vespasián előadta, hogy a szultán megadja a békét, ha Esztergom kulcsai kezében lesznek. A béke ára: Szlavonia és évi adó Ferdinánd részéről. Ferdinánd beleegyezett e feltételekbe, Vespasián ápril elején Schepper Kornéllal visszatért Konstantinápolyba, a hová május 25-én megérkezett. ³⁾)

Zárai Jeromos és fia Vespasián átadták Ibrahim nagyvezirnek Esztergom kulcsait és Ferdinánd értékes ajándékait. Ibrahim a kielégített dolyf mosolyával ajkán fogadta Ferdinánd hódolatát s közelebb intve Jeromost, jelt adott, hogy Esztergom kulcsait megtarthatja, az ajándékot azonban nagy kegyesen elfogadja. ⁴⁾)

A béke iránti tárgyalások harmadnapra megkezdődtek s hét teljes héten át folytak. A dolgok ugyanis másképp fordultak, mint a hogyan azt Ferdinánd követői tervezték.

Ibrahim úgy nyilatkozott Zárai Vespasián előtt, hogy Grittit fogja megbízni, alkudozzék Jánossal az iránt, hogy mondjon le a

1) Gévay: „Urkunden“ II. k. 1. f. 85. Hatvani: „Brüsseli okm.“ I. 212.

2) Pray: „Epistolae Procerum“. II. 39.

3) Hammer: „Geschichte des Osman. Reiches“ III. 126.

4) „Et supra illud praesentavit Hieronymus ipsi Bassae claves Strigonii... Ad quod praefatus Basa subrisit et cum capite fecit signum, ut Hieronymus eas salvaret.“ Gévay: „Urkunden und Actenstücke“ Dritte Liefer. 1 f. 7 l.

trónról s ha János azt nem akarná, Magyarországot fel kell osztani két részre s János haláláig Ferdinánd elégedjék meg a maga részével.¹⁾

Gritti még Ferdinánd követeinek megérkezése előtt jött Konstantinápolyba, hol drága ajándékokkal kedveskedett a szultánnak és Ibrahimnak. Szolimán igen kegyesen fogadta, hosszasan beszélgetett vele s palotáját rendelkezésére adá.²⁾ A szultán viszontajándékot küldött Grittinek, a ki ez ajándékot hozó törököt gazdagon megjutalmazta. Egy gyöngyvásárlás még kedvesebbé tette Grittit a fényes portán. A velencei doge gabonáért irt fiához s egy drága gyöngyökkel telített zacskót küldött neki, hogy adja el a keleti piacon. Szolimán 200,000 aranyon megvásárolta a gyöngyöket, 90,000 aranyat rögtön fizetett, a többit akkorára ígérte, ha majd Persiából visszatér a hová ez időben elindult.

Gritti a szultán kegyét megnyerve, újra Ferdinánd ellen kezdett működni, annál is inkább, mert a szultán őt bizta meg, hogy Ferdinánd követeivel vezesse a békealkudozásokat mint bíró és ellenfél egyaránt.³⁾

1533. jun. 10-én érkezett Verbőczy Konstantinápolyba, hogy Grittit ellenőrizze, mert Budán már nem bizott senki benne s János környezetében a gubernátor leghivebb embere is kételkedni kezdett a kalandor jellemében. János e két képviselője a tulajdonképeni békét nem is engedte létrejönni. Az egyik hazafiságból, Gritti önzésből ellenezte Magyarország két részre szakítását.

Gritti rögtön az első találkozás alkalmával azt mondta Ferdinánd követeinek, hogy a herczeg ne reméljen semmit, a mig János él, s a szultán és Ibrahim nevében kijelentette, hogy a porta Ferdinándnak három hónapot ad az elhatározásra, bele akar-e egyezni, hogy csak János halála után jusson az ország birtokába. Grittihez eljutott a közvélemény hire, mely azzal vádolta, hogy az ország és a korona birtokára tör. E hírekre mondotta a követek előtt: „Van-

¹⁾ „dixerat, quod ad Gritti deberent se conferre.“ Gévay u. ott. 15. l. „Wegen ungarn wies er sie an Gritti, der des Sultans Bevollmächtiger in jenem Reiche“ Hammer III. 130 és Bcholtzu IV. 122.

²⁾ Nagy Iván: „Emlékiratok“ 33.

³⁾ Primum respondit Gritti Aloisius: se partim adversarium esse, partim arbitrum. Adversarium, quia ubi venisset nomine Joannis regis, arbitrum quia ordinatus ad id a magno Caesare.“ Gévay: „Urkunden.“ III. Lief. 1 f. 15 és 16 l.

nak, kik híresztelik, hogy magam részére keresem Magyarország koronáját. Haljak meg, mint egy kutya, ha ezt valaha célba vettem. Nincsen gonoszabb, hűtlenebb, nyakasabb nép a magyarnál.“¹⁾

Jun. 2-án Ibrahimnál voltak a követek; a kihallgatásnál jelen volt Gritti is Junisz bég tolmácsal és Dzselszade Musztafa titkárral együtt. Kifogásolták, hogy Károly császár jeruzsálemi királynak nevezi magát. „Jobb lett volna nem élni e czimvel“ ugymond Gritti, „egy oly levélben, mely a szultánhoz van intézve.“ Azzal gyanúsították a császárt, hogy a szultán birtokait akarja ily módon elragadni, vagy megvetni Szolimán tekintélyét. Schepper igazolásképp megjegyezte, hogy ez az udvari iroda kitétele, melynek semmi jelentősége nincs.²⁾

Még az nap este Szolimán Ibrahimmal együtt Gritti lakására ment s ott 3 órán át tanakodtak vele a mohamedánok nagy bosszúságára, a kik a szultánt szidalmazták, mint Ibrahim és Gritti által megbűvölt bolondot.³⁾

Nyolcz nap mulva, jun. 11-én Gritti hívatta a követeket s kifejezte előttük a szultán neheztelését a császártól hozott levélnek azon szavaiért, mintha Szolimán kívánta volna a békét megkötni. Hozzátette, hogy Magyarországot Jánosnak és utódjainak ajándékozta a szultán s ő a legközelebbi télen bejö az országba, hogy a határ vonalat megjelölje. Ha Károly császár békét akar, kérje azt követei útján, addig is fegyverszünetet enged neki a porta.

Junius 22-én Ibrahim hívatta a követeket, szerencséseknek nevezte őket, mint a kiknek sikerült a békét megnyerni, mely addig tart, míg Ferdinánd akarja. Legyen Magyarországon Ferdinándé mind az, a mit bir; ha Jánossal megegyezésre tud jutni, a szultán azt szentesíteni fogja. Gritti, a szultán rabszolgája, van a határjelöléssel megbizva.⁴⁾

Következő nap Szolimán ünnepélyes kihallgatáson fogadta a követeket. Schepper kérte a szultánt, hogy mint atya, segítse fiát,

1) Gévay A: „Urkunden und Actenstücke“ III. Lief. I. f. 19.

2) U. ott. 25.

3) U. ott. 28 és 29.

4) Quod ad regnum Hungariae attinet, ego ordinabo, ut Ferdinando regi bene consulatur, nam Aloisius Gritti sclavus meus eo proficiscitur.“ Gévay: „Urkunden“ III. Lief. 1 füzet 34.

Ferdinándot Magyarország birtokbavételére s adja vissza Máriának is a házasságkötésnél neki adott részeket az országban. A szultán megígérte mindkettőt, Ibrahim pedig ismét biztosította őket, hogy rabszolgája: Gritti lesz a teljhatalmu megbizott ez ügyben. A két követ elérte tehát azt, a mit Laszky 1528-ban: Ferdinánd a szultán hűbéresévé lőn.

Jun. 24-én megbeszélték Ibrahimnál a Ferdinándhoz és Károly császárhoz intézendő levelek ügyét. Ez alkalommal Schepper Grittivel a Máriának visszaadandó birtokokról beszélt, mire Ibrahim Záraihoz fordulva azt mondta, hogy az adott szót meg fogják tartani.¹⁾

Ez röviden azon követségi tárgyalások története, melyeknél Gritti, mint főintéző, cselszövő alkusz működött s melyeknél Ausztria nem nyert mást, mint sok megaláztatás után oly békeigéretet, melyről nem lehetett tudni, árt-e vagy használ?

Julius 14-én Junisz bég átadta a végre-valahára megírt leveleket s két nap mulva Schepper és Zárai elhagyták Konstantinápolyt. Mielőtt elindultak, búcsuzni jártak Ibrahimnál és Grittinél. Mindkettő nevezetes nyilatkozatot tett a követek előtt. Ibrahim azt mondta: „A magyar ügyek teljes elintézése végett Gritti személyesen fog Ferdinándhoz indulni és őt titkaimba beavatja, mert Gritti az én szívem.“²⁾

Gritti, a ki külön levélben felajánlotta Ferdinándnak készsleges szolgálatait, a követek előtt úgy nyilatkozott, hogy oly dolgokat fog mondani Ferdinándnak, melyeket ez a magyar tanácsosokkal se közöljön. Hogy mennyire gyűlölte ez az olasz a magyarokat, kiténik e szavaiból: „Gonosz nép ez a magyar, hűtlen és olyan, melylyel nem lehet elbánni.“³⁾ Különösen egy ember ellen tört ki a gubernátor és ez a gyűlölt magyar főúr Nádasdy volt. Kérte a követeket, eszközje ki Ferdinándnál, hogy ezt az embert ne pártolja, ha lehet, adja őt Gritti kezébe. „Ezen ember oly gyalázatosan viselte magát irántam, hogy lehetetlen bosszút nem forralnom. Három napig sátoromban őriztem a nyomorultat, nekem köszönheti, hogy életben maradt. Helyettesemmé neveztem, kincstartóvá tettem s ő mégis magára vál-

¹⁾ Hammer: „Geschichte des Osman. Reiches“ III. 137—140.

²⁾ Gévay Antal: „Urkunden“ III. Lief. I. füzet. 42.

³⁾ U. ott 46.

lalta János tanácsában, hogy engem megöl. Ezt nem fogom megbocsátani, egyebet nem kérek Ferdinandtól, mint hogy boszumban segítsen.“¹⁾

E szavak elárulják Gritti mély és engesztelhetetlen gyűlöletét a befolyásos magyar urak iránt. Gritti már tudta, hogy Nádasdy Jánostól el fog pártolni s hogy nőül akarja venni Kanissay László leányát: Orsolyát s e leány kezével nagyterjedelmű birtokok urává lesz. Ezt is meg akarta Gritti akadályozni; egy magyar rabszolgát mutatott be a követnek s azt hazudta róla, hogy ez a Kanissay László elveszettnek hitt fia, a birtok igazi örököse. De e törekvése sem ért célzt, mint sok más terve az életben s a 80 arany, melyet a rabszolgának adott, az álörökös szerepének eljátszásaért, az is kárba veszett.²⁾

Zárai és Schepper szept. 21-én Bécsben voltak. Ferdinand a magyar tanácsosokkal közölte a békeponctokat s ígérte, hogy újból egybehívja őket, ha Gritti megjő. Október 11-én kihirdette a békét országszerte. Ugyan e hó elején Zárai Vespasián Konstantinápolyba ment, hogy megvigye Ferdinand hozzájárulását a békéhez, köszönet mondjon Ibrahimnak és sürgesse Gritti bejövetelét.

Magyarországon ez idő alatt különféle hírek járták be a megyéket. Junius havában nem tudta senki, mi fog bekövetkezni; egyik rész azt állította, hogy Gritti már megindult, de nem tudják, békét hoz-e vagy háborút Konstantinápolyból? Mert örvendetes híreket Gritti rendszeren előre szokott megírni, most pedig hallgat, azért sokan ismét bajtól félnek, várják Grittit, mint a megváltót s Erdődy Simon zágrábi püspök felsohajt: „Adja Isten, hogy eljövetele a halandók vigasztalására szolgáljon.“³⁾

Majd hírnök jött Budára Konstantinápolyból Gritti leveleivel, melyekben azt írja, hogy rövid idő múlva bejő a király és Ferdinand közötti béke megkötés tárgyalásaihoz, mert a szultán és Ferdinand között a béke végleg el van határozva és ő van teljhatalommal felruházva a békét János király megegyezésével létrehozni.⁴⁾

1) Gévay: „Urkunden“ III. Lief. I. f. 46.

2) „Inventus est apud Turcas Sycophanta, qui se, meae filiae, tuae sponsae, fratrem mentiatur. Hunc Grittus emit aureis octoginta.“ Pray: „Epistolae Procerum“ II. 43.

3) Pray: „Epist. Procerum“ II. 35.

4) U. o. II. 39.

Gritti jul. 2-án kelt levele jul. 19-én már Budán volt, de a bizonytalan hírek hatása alatt még e levél megérkezése előtt Konstantinápolyba indult Laszky Jeromos és Ursino Camillus, a kik július 6-án már Konstantinápolyban voltak.¹⁾ E két követ Grittivel rövid idő alatt egészen más mederbe terelte az egész békeügyet. Mikor Zárai Vespasian nov. 15-én a portára ért, a helyzet egészen megváltozott.

Zárai Vespasian Grittit nem találta odahaza, mert ez Ibrahimmal Aleppóban járt, a honnan nov. 23-án érkezett vissza. Zárai Vespasian azon felhívására, hogy Ferdinand még az év vége előtt óhajt vele találkozni, Gritti mentegetőzött, hogy sok a dolga s majd csak tavasszal jöhet be. De ezúttal kijelentették Ajasz basával együtt, hogy Jánosé az egész ország.²⁾ Ugy látszik, hogy e változást János király követjeinek megérkezésével kell kapcsolatba hoznunk; ezt belátta Zárai Vespasian is s 1534 jan. elején visszatért Ferdinandhoz.

Gritti viselkedésével maga Laszky sem volt már egészen tisztába. Egy alkalommal kijelentette Gritti, hogy ezt az embert sem szereti; mikor pedig Laszky felszámálta saját érdemeit a gubernator előtt, Gritti kinevette őt.³⁾ Laszky Zsigmond lengyel király nevében azt az ajánlatot tette Grittinek, vegye nőül Izabellát, a lengyel király leányát s e czélből magával hozta Izabella arczképét is. Gritti azt felelte, hogy mivel Bécsbe úgy is fel kell mennie a béke ügyében, akkorára hagyja ez ügyet is elintézés végett.⁴⁾ De Gritti nem látta soha többet Bécset és Izabellát János király vette nőül.

1534. febr. 14-én Schepper Kornél másodszor érkezett Konstantinápolyba s ott Ferdinand nevében az átadott Koronért Magyarország nagyobb részét kérte a herczeg részére.

A szultán jun. 2-án fogadta a követet, azonban úgy nyilatkozott, hogy Magyarország az ő tulajdona, „Janus királyt beleülttettem, ki semmit sem tehet nélkülöm.“⁵⁾ Schepper azon kérelmére, engedje

1) Hammer: „Geschichte des Osm. Reiches“ II. 140 és Gévay: „Urkunden“ III. Lief. I. füz. 45.

2) Gévay: „Urkunden“ III. Lief. II. f. 111. I.

3) Bucholtz: „Geschichte“ IV. 127. és Gévay: „Urkunden“ III. Lief. II. füz. 47.

4) Nagy János: „Emlékiratok“ 35.

5) Gévay Antal: „Urkunden und Actenstücke“ III. Lief. II. füz. 57.

meg a szultán, hogy azok, a kik Ferdinandhoz át akarnak pártolni, azt szabadon tehessék s ha János király szerződésileg át akarja az országot Ferdinandnak adni, a szultán e szerződést erősítse meg, Szolimán azt felelte, hogy Jánosnak nem áll hatalmában ilyen lépést tenni, mert Magyarország lakosairól csak ő rendelkezik, a magyarok mindmegannyian az ő rabszolgái. Különböznél Begoglira (Gritti) bizta a magyar ügyek elrendezését, kinek meg is parancsolta, hogy igazságosan járjon el.¹⁾

A mint látjuk, Konstantinápolyban Ferdinandot és Jánost egyaránt csak biztatták, de tulajdonkép egymással ki nem békitették. Gritti befolyása a magyar ügyekben feltétlenül kárhuzatos volt Magyarországra nézve. A két ellenkirály és pártja hasztalanul várta egy éven át Grittit, csak nem érkezett. Senki sem tudott bizonyosat, sem Ferdinand, sem János, sem Schepper, sem Laszky nem volt biztos, mikor indul Gritti és mily szándékkal jön az országra.

János király környezetében különös hírek előzték meg Gritti bejövetelét. Így híre járt Budán, hogy a porta következőt határozott a gubernator ural: Dóczy legyen a nádor, Batthyányi Orbán a temesi ispán, Laszky erdélyi vajda és a király maga Gritti.²⁾ Nádasdy lakodalmán azt beszélték, hogy Gritti fiait Oláh- és Moldvaországban vajdákká teszi.³⁾

E hírek valóban nem voltak alaptalanok. Gritti rendkívüli meglepetést akart a magyaroknak szerezni, nem jött be Magyarországra az ígért időre tavasszal, hanem készült a végső csapásra.

Rég idő óta munkálkodott tervei keresztülvitelén. Mióta gubernator volt, titkon arra törekedett Szolimán beleegyezése mellett, hogy Jánost Budán megbuktassa, magát királylyá koronáztassa s Magyarországot a Törökbirodalom egyik tartományává alácsontassa.⁴⁾

¹⁾ U. ott 58.

²⁾ Szerémi Gy. emlékirata 324 és 335. Jovius Pál: „Histor. Lib.“ XXVIII.532.

³⁾ Nagy Iván: „Emlékiratok“ 98.

⁴⁾ „Hac honoris, et potestatis accessione tumidus Grittus, clam cum Solimano de redigendo in ordinem Joanne Hungariae, se principe constituto, ceteris Ottomanici imperii prouinciis accensenda, consilia agitare coepit.“ Palma Károly: „Notitia rer. Hung.“ II. 27.

„Quem suspicatum appetiti regni Hungariae et Moldaviae habuerat“ — „Quosdam mores et dolos ad dominium parandum occuparat.“ Verancsics munkái II. k. 69 és 336.

Ez oknál fogva üldözte a magyar főurak közül azokat, kik útjában állottak. Így ölette meg Athinay Deák Simont és a két Ártándy testvért, ezért akarta Nádasdyt is hatalmába keríteni Perényivel együtt. Laszkyval is úgy bánt, a mint hasznot vagy kárt remélt a lengyel főur szolgálataiból; üldözte Czibak Imrét és másokat, a kiknek nevét nem őrizte meg részünkre a rég mult idők följegyzése.¹⁾

„Ez két urat mikoron megölette volna (az Ártándyakat) az többi közöl is egynehányat akarja vala megöletni, ha szerencse neki szolgálta vóna és úgy az tanács neki következtet vóna, mint ő gondolta vala, kiknek az neveket írva találták vala hóta után az ő praktikái között, mikoron az marháját zsákmánra az urak elvetik, mely dologból nyilván megjelenik az ő az koronára való igyekezeti.“²⁾

E tervekről tudomással bírt nemcsak a szultán, hanem Gritti András a velencei doge is, a ki óva intette fiát, ne keresse a barbárok között az uralmat, mert ez sok veszedelemmel jár.³⁾ De Gritti nem hallgatott atyja szavára. Láttuk, mint szerzett érvényt titkolt terveinek. Most is, a végső kivétel előestéjén, a másodsor Konstantinápolyba jött Schepper Kornélnak azt tanácsolta, hogy foglalja el Ferdinand Magyarországot, míg a török szultán a persák ellen harczol.⁴⁾ Gritti e szavai teljes ellentétben látszanak lenni a nyíltan vitt tárgyalásokkal. Azt szerette volna, hogy Ferdinand támadja meg Jánost s ő majd alkalmas időben ott terem, Jánost erős őrizet alatt a szultánhoz küldi, Ferdinanddal vagy békés uton elbánik úgy, hogy Ferdinand felsősége alatt mint alkirály az egész ország ura lehessen,⁵⁾ vagy ha ez nem sikerül, a szultán és Velenceze fegyveres erejének segítségével, török oltalom mellett viszi ki e czélt.⁶⁾

1) „Propalam iam ad tyrannidem aspirare coepit; mox enim de Solimanni in se gratia certus, summos quosque viros voluntati suae minus obsequos: exilio, honorum publicatione ac morte ipsa mulctavit.“ Palma K „Notitia“ III. 27.

2) Verancsics munkái II. 36.

3) „neve ad barbarorum regna, et imperia, quae nec sine periculo quaeri nec sine magnis opibus, magnoque negotio retinere possent, ullo modo, etiam affectaret“ Nagy Iván: „Emlékiratok“ 11. lap.

4) Gévay A.: „Urkunden“ III. Lief. II. füzet 64. lap.

5) Bucholtz: „Geschichte“ IV. 546 és 553.

6) „ipso regno Pannoniae potitus illud in fide et clientela Solimani continere, ac Turcarum simul et Venetorum ope adversus Ferdinandum tueri armis posset.“ Istvánffy Lib. X. 122.

Ily kétszínű és alávaló szerepet játszott ez a férfi, a kit helyesen ítelt meg Junisz bég, mikor Schepper előtt azt mondta, hogy: „Gritti se nem török, se nem keresztény; Grittinél czudarabb ember nincs a földön. Véghetetlenül sajnálom, hogy még nem akadt magyar, a ki a semmirekellőt megölje.“¹⁾ Mikor Gritti már indulásra készen állott, elbizakodottságában azt mondta, hogy azért megy Magyarországra, hogy a gőgös magyaroknak fejeit levétesse, „mert a ki ezen önfejlő nép fölött uralkodni akar, ne irtózzék a vérontástól.“²⁾

De csalódott Gritti, mikor azt hitte, hogy a magyarokat meg fogja lepni. Valószínűleg maga Junisz bég írta meg Jánosnak Gritti terveit, a ki azután irgalom nélküli tudott lenni a cselszövővel szemben. „Ezeken megijede János király“ írja Verancsics — „és file magának, megirtván Gritti szándékát, kit még Konstantinápolyból megírtak vala néki a terek, baráti. És igin titkon Kón Gothárdot hagyá, hogy utat keresne, ha oka adatnék, megejtené az Grittynék ilyen nem jó cselekedetét.“³⁾

Az erdélyiek e hírek behatása alatt lassan Gritti ellen készültek, mert senki sem állhatta a ravasz olaszt.⁴⁾ Gritti Antal küldöttje: Museo Ágoston 1534 nyarán N.-Váradon átutazva azt tapasztalta, hogy sok férfi vonul be a városba új puskákkal és lándzsákkal fölfegyverkezve, mert az ország e részén kihirdették, hogy kiki tehetése szerint vásároljon fegyvert, ha pedig szegény, jöjjön be a nagyváradi várba s ott majd ajándékkal kap megfelelő fegyverzetet. „S így nem tudni mi okból, az egész rész, mely Czibaknak alá volt vetve, fegyverkezett.“⁵⁾

A mint Tarvisini Museo Ágoston Nagyvárad felől Erdélybe lépett, utjában mindenütt találkozott szekerekkel, melyeken a magyarok oly dárdákat és lándzsákat szállítottak, a milyenekkel a magyar és oláh lovasok szoktak harcolni. Kérdezte is tolmácsa útján a paraszt kocsisoktól, hová szállítják a fegyvereket és ezek azt felelték: „Gyaluba“, mely akkor az erdélyi püspök vára volt, aki a dárdákat onnan a Moldovába szállította.⁶⁾ Mikor Bánffi-Hunyadon meghált, a házi asz-

1) Gévy: „Urkunden“ III. Lief. II. füzet 62. és 63. l.

2) U. ott 64. l.

3) Verancsics összes munkái II. 36.

4) Pray: „Epistolae Procerum“ II. 47.

5) Nagy Iván: „Emlékiratok“ 64.

6) U. o. 64. l.

szony bérdezte őt és társait, hová mennek? Museo azt felelte, hogy Brassóba Grittihez, mire az asszony azt felelte: „minek mentek oda ti szerencsétlenek, nem fogtok ti onnan soha visszatérni, mert mind elpusztultok.“ A házi úr pedig hozzá tette: „mi is nagyon félünk, nem lesz ez évben aratás.“ Tarvisini Museo Ágoston kérdésére, hogy miért gondolja ezt, azt felelte a házi úr: „ki van már hirdetve, hogy adott jelle valamennyien felkeljenek, mert nem fogják tűrni, hogy Gritti a törökkel ez országon átvonuljon, akár békét, akár háborút hoz.¹⁾

E tények bizonyítják, hogy Gritti eljövetelére az erdélyi részen komolyan készültek János király hű emberei. Gritti Konstantinápolyban sem volt többé az a kedvelt „Begogli“. A török főemberek gyűlölni kezdték a tolakodót, ki hízélgéseivel a szultánt ellenök is felingerelte. Így Haireddin Barbarossa basával, ki mint önálló vezér Berberiába abant indulni, az indulást megelőzőleg összeveszett. Gritti a Persiába eltávozott szultán után sietett s azt Angarában utólérve, *kieszközölte, hogy Barbarossát megalázták, mert még egy basát helyeztek fölébe.*²⁾

A szendrői basa Mehmet, majdnem hasonló okból Gritti ellenségévé vált. Mehmet azt akarta, hogy a budai török hadak basája Murát legyen, de Gritti ezzel szemben kivitte, hogy Momyn nyerte el Budán az őrség feletti parancsnokságot. Ez alkalommal mondta Murát: „Vajha Grittinek akkor, ha Magyarországon a keresztényektől körülfogva bajban lesz, a szendrői basa egy lovas se küldjön a szükségben segítségül.“³⁾

E nyilatkozatokból következtethetjük, hogy Gritti haragosaitól indultak a hírek Magyarországra és ezek azért találtak mindenütt hitelre, mert jó értesüléseken, szavahihető forrásokon alapultak, így állottak a viszonyok, mikor Gritti 1534 június 18-án Konstantinápolyból megindult Magyarország felé.⁴⁾

VI. Gritti halála.

A gubernator összesen 7000 lovasból álló seregével indult a korona elfoglalására, mely seregben a szultán rendeletéből 200 jani-

¹⁾ Tarvisini Museo Ágoston Nagy Ivánnál: „Emlékiratok“ 65.

²⁾ U. o. 36.

³⁾ Gévay Antal: „Urkunden und Actenstücke“ III. Lief. II. füzet 63.

⁴⁾ U. o. 148.

csár képezte a testőrséget. A „szajha fia“, a mint Junisz bég Grittit nevezte, Szilisztriába érkezve rögtön elárulta kedélyének hangulatát. A mint egy Illés nevű bojár nem tudott elég hajót előteremteni a a sereg átszállítására, Gritti felakasztatta.¹⁾

Tergovistyében rendelet érkezett a szultántól Grittihez, hogy az oláhországi adót, 12,000 aranyat, hajtsa fel. Gritti röviden azt üzent a szultánnak, hogy nincsen pénz. Ide jöttek Péter moldovai vajda követei is, ajándékot hoztak Grittinek, melyet a gubernátor ur is viszonzott.²⁾

Ezután Gritti minden késedelem nélkül a székely havasok felé vette útját; az ojtoszi szoroson át bevonult Háromszékre s innen Brassó alá, a hol idősebb fia Antal, több más urakkal várta.³⁾ E honárulók között ott volt: Dóczy János, Batthyányi Orbán, Perusics Gáspár s többen mások, kik összesen 4000 magyar lovassal vonultak Gritti elfogadására.

Gritti Antal még 1534 tavaszán levelet kapott atyjától martius elején azon utasítással, hogy a király beleegyezésével induljon Erdélybe s Brassónál várakozzék reá.⁴⁾ Antal 80 magyar lovas és 80 jancsár kíséretében útnak indult. Nagy-Váradon hozzácsatlakozott Dóczy 200, Batthányi 300, Perusics 200 lovassal. Czibak Imre martius 25 én tisztelettel és vendégszeretőleg fogadta a 800 főnyi sereget vezéreivel együtt. Öt napi pihenő után Kolozsvárra indultak, hol a husvéti ünnepeket ülték. Innen Tordára vonultak, a hol Gritti Antal atyja érdekében gyűlést tartott. Az egybegyűlt rendek Kun Kocsárdot választották kapitánynya⁵⁾

A mint ez a gyanus sereg Brassó felé előre nyomult, utána nyomban megindult az erdélyiek felfegyverkezése N.-Váradtól kezdve az Erdély bensejéig. Gritti Antal Tordáról Medgyesre vonult s innen küldte Tarvisini Museo Ágoston olasz papot Budára levéllel a királyhoz. Hogy mit üzent, tudni nem lehet, de valószínű, hogy oly hangu sorok lehettek azok, melyek álnokságból félre akarták vezetni Jánost,

1) Istvánffy XII. 196.

2) Nagy Iván: „Emlékiratok“ 36.

3) Museo Ágoston naplója „Magyar történelmi tár“ III. k. 65.

4) U. o. 63.

5) „D. Ant. Dietam cum Transylvanis habuerunt pro adventu Gubernatoris... Qui tandem inter se crearunt unum Capitaneum qui fuit D. Gottardus Chun.“ U. ott. 64.

Budán, mintha Erdélyben is nagyszerűen gyülekeznének a hadak, melyeknek erejével Gritti Lajos a gubernátor, oly békét fog Ferdinandnak adni, a minőt ő akar. Hogy Gritti Antal levele nem vezethette félre János királyt, bizonyítják azok az ellenséges nyilatkozatok és fegyverkezések, melyeket a küldött pap visszajövele alkalmával személyesen hallott és látott Nagy-Váradtól kezdve. Sőt már Brassó is értesítve volt minderről, mert a mint Gritti Antal május 1-én Brassó alá vonult a Dóczy és Batthyányi-féle táborral, a város kapuit zárva találták. Sok mindenféle cselet kísérlettek, de a várost nem tudták már hatalmukba venni.

Egy szombati napon török és magyar lovasok akarták a várost elfoglalni, de a brassói bíró Hirscher, erős őrséget helyezett a kapukba, heves csata fejlődött ki, sokan halva maradtak a janicsárok közül a helyszínén, de a kísérlet ismét kudarcot vallott. E roham után Gerendy Miklós Gyulafehérvárról rögtön Ferdinandhoz utazott, látva mi történik Erdélyben, személyesen akarta hírül adni a készülő bajt. A megürült püspöki székbe János király a rég kinevezett Statileot helyezte be, a ki dandárával lejött Földvárig Brassó vidékére, hogy ott bevárja Gritti Lajost.¹⁾

Dóczy naponkint írt leveleket a gubernator urhoz Konstantinápolyba s ez viszont Brassóba. Dóczy hírvil adta neki, ne jöjjön Erdély felé, mert itt készen várja a lázadás, a király is azt tanácsolja,²⁾ hogy vonuljon inkább a temesi részeken át az országba, mert a moldovai vajdától is tartanak.

Batthyányi 200 lovassal Oláhországba ment, a hová Gritti jul. 25-én érkezett. Augusztus elején kelt át a havasokon s Háromszéken levonulva, Brassótól egy olasz mértföldnyire a szabad mezőn táborba szállott.³⁾

Gritti fényes kísérettel vonult be Erdélybe; a velencei életiró fegyveres erejét 1000 lovasra és 900 gyalogra becsüli. A kormányzó most is török ruhába volt öltözve, magával hozta Péter nevű fiát, öszvéreit, tevéit; az egész tábor és kíséret 250 sátorba szállott meg az uzoni síkon. E táborba jött Statileo püspök Majláth vajdával együtt. Többször beszélgettek Grittivel, de rövid idő mulva odahagy-

¹⁾ Ostermayer krónikája 1534-re Kemény Józsefnél „Fundgruben“ I. 20.

²⁾ Nagy Iván: „Emlékiratok“ 65.

³⁾ Nagy Iván: „Emlékiratok“ 65.

ták Gritti táborát, sokat ígértek a gubernator ügyében, csak hogy baj nélkül elszabadulhassanak. A püspök Gyulafehérvárra vonult, Majláth pedig Fogarasba. ¹⁾

A mint Majláth megértette, hogy Gritti király akar lenni Magyarországon, elhatározta, hogy Fogarast nem fogja Grittire bízni s azért sietve eltávozott a királyjelölt ur közeléből. ²⁾ Statileot is hasonló ok vezethette, ő különben is régi ellensége volt a velencei doge fiának. Erdély minden tekintélyesebb ura tisztelgett Grittinnél s ez kielégítette a gubernator dőlyfét; csak egy nem jött: Czibak Imre a nagyváradi püspök, Erdély egyik vajdája.

Még a béketárgyalások tartama folyamán jött Konstantinápolyba egy futár Ferdinand levelével, melyben a herceg panaszolja, hogy Czibak Vajda-Hunyadot ostromolja. A szultán Grittit bizta meg, irjon azonnal Czibaknak, rendelje el, hogy hagyja félbe az ostromot Czibak nem engedelmeskedett és a várat elfoglalta. ³⁾

Ferdinand újra írt, mert szerinte nem illik, hogy János hive várat vív a béke tartama alatt. De a megtörtént tényen akkor már változtatni nem lehetett. Most azonban Gritti felingerülve Czibak elmaradásán, a régi ellenfél megfenyítésére készült, mert állítólag a szultántól kapott erre parancsot. Tarvisini is elmondta úti tapasztalatait és Czibak fegyveres készülődéseit s Gritti ily módon tisztába kezdett jöni régi ellenségeinek szándékával, elhatározta tehát, hogy e nyakas főurral végez első sorban, annál is inkább, mert hirül hozták, hogy Czibak felköltötte Erdély népét is, és hogy a hegyek közt Grittit meg akarja támadni, seregét levágni. Erdély felháborodásának okát Gritti és környezete abban vélte feltalálni, hogy a magyarok nem türik az idegeneket országukban sem nagy, sem kis hivatalokban és méltóságokban. ⁴⁾

Grittit ezeken kívül folyton tüzelte Dóczy János, Czibak régi haragosa, ki Dóczyt egykor, mint szemtelen és hazug embert felfozta. „Fenségeddel szemben“ — mondá Dóczy — merészli Fenséged hivatalát elfoglalni, azért ügyeljen reá, mert ha nem ügyel, ő ellen-

¹⁾ U. ott 66.

²⁾ Ostermayer krónikája Keménynél: „Gundgruben“ I. 21. l.

³⁾ Nagy Iván: „Emlékiratok“ 25. és 36.

⁴⁾ U. ott 38.

sége marad s a míg él, keresztül nem vihetjük azokat a terveket, melyeket Konstantinápolyban elhatároztunk.“¹⁾

Ily hangon beszélt Batthyányi Orbán is. Tanakodni kezdettek tehát, mint lehetne Czibakot legkönnyebben kézre keríteni. Elhatározták halálát.²⁾ Czibak Imre Vajda-Hunyad elfoglalása után a Marroshoz vonult s a mint Gritti bevonulásáról értesült, a folyó jobb partján táborba szállott. Azt azonban nem gondolta, hogy a gubernator ekkora sereggel jó Erdélybe. E sereggel szemben nem gondolhatott ellentállásra s a mint a megidéztetést Grittitől kezéhez kapta, szép szerivel akarta az ügyet elintézni.

Paksy Ferencz, ki Dóczy dandárában 40 lovassal szolgált, titkon intette Czibakot, hogy vigyázzon magára; azért Horváth Péter nevű udvari papját Grittihez küldötte egy florenczi aranyakkal telt kupával s egy arabs lóval. Péter pap engesztelő szavak kíséretében ajánlotta fel ezeket Grittinek. A kormányzó letétette az ajándékot egy kis asztalra, s mérgesen kérdezte a paptól: „kihez pártolt át urad?“ A pap védelmezte Czibakot, de Gritti csak azt felelte: „meg fogom őt büntetni.“³⁾

A gonosz indulatu Dóczy felbiztatta a távozó papot, ne szóljon semmit urának a roszt fogadtatásról s ez vagy mert együgyű volt, vagy mert meg hagyta magát vesztegetni, megígérte, hogy hallgatni fog. Visszaérkezve Czibakhoz jó hírekkel, a vajda megnyugodott. Kun Kocsárd nem hitt az ámitásnak s azt tanácsolta Czibaknak, ne bizzék Grittiben s vonuljon vissza vele együtt Szebenbe. De Czibak nem hallgatott rá s megindult Brassó felé.⁴⁾

A mint Dóczy erről értesült, rögtön biztatni kezdte Grittit, hogy itt az ideje, ha Czibakot meg akarja büntetni, soha ilyen könnyen hozzá nem fér, mert csak kevesen vannak a vajdával.⁵⁾ Dóczy felajánlotta hadnagyát, Paksy Ferenczet, hogy menjen el Czibakért és hozza mint foglyot a táborba. De Paksy nem akarta a megbízatást elvállalni. „Nem akarok egész Magyarország árulója s hozzá még gyilkos is lenni.“ Erre Batthyányi azt felelte, hogy ő el fogja hozni Czibakot, ha összes birtokait neki adományozza a kormányzó. Gritti

¹⁾ Szerémy Gy. Emlékirata 327.

²⁾ Nagy Iván: Emlékiratok“ 38.

³⁾ Szerémi Gy. Emlékirata 329.

⁴⁾ Szerémi György Emlékirata 330.

⁵⁾ U. ott 330.

beleegyezett s rögtön meg is iratta az adománylevelet. Aug. 12-én sötét éjjel megindult Batthyányi Orbán összesen 500 lovassal, mert a törökök mellé magyarok is csatlakoztak. Átkelve az Olt vizén, Felmér alá érkeztek, a hol Czibak a templom melletti sátorban aludt még, a mint kora hajnalban az őröket elfogják s fejeiket veszik.¹⁾

Batthyányi nem tudta, merre van Czibak elszállásolva, de a mint az egyik elfogott őrszem azt vallotta, hogy sátra a templom mellett van és serege a faluban szerte-szét, óvatosan belépett a sátorba s az alvó Czibakot felébresztve, megszólítá: „Kelj fel Czibak s jöjj velem a kormányzóhoz.“ Czibak megrémült, a mint Batthyányit látta, tudta, hogy veszélyben van, látta, mit jelent a sereg és fellármázta a közellevőket e szavakkal „nagy baj van.“

Batthyányi biztatta, hogy csak menjen vele, nem lesz semmi baja. De a vajda kardot rántott, egymaga mint Achilles aprítani kezdte kétségbeesésében a közellevőket s sokat levágott a kíséretből.²⁾ A mint végre nem birtak vele, alávágták a sátor köteleit s a sátor lehullott a küzdő fejére, egy török leszállva lováról, leszúrta s a fejét levágta. A többiek sietve levágták Czibak embereit s nyargalva vitték a füstölgő Felmérből Czibak fejét Grittihez a brassai táborba, a hol Batthyányi Orbán egy asztalra Gritti elé ledobta Czibak Imre véres fejét.³⁾

Dóczy a véres fej láttára e szavakra fakadt: „Nem mondtam-e hogy elébb-utóbb halállal fogsz kimulni hazug gonosz nyelved miatt.“ E szavak után kivágta a vérző nyelvet, melyet aztán vesszőre fűzve, mindig magával hordozott.⁴⁾ Gritti levette nyuszt süvegét és a jelenlevők nagy bámulatára e szavakat mondta: „Ez nem fedhet be két fejet, szükséges volt, hogy csak az egyiket tudja betakarni.“⁵⁾

A jelenlevő urak azonban nem így gondolkoztak. Általános szomorúság ült az arcokra; Gritti oda fordult Laszkyhoz, a ki csak előtte való este érkezett Magyarországból Brassóba⁶⁾ s mondá: „Nem ismered e levágott fejet? Nagy emberé ugyan, de nagyravágyó, nyakas és főképen döllyős volt.“ Laszky néhány szemrehányó panasz-

¹⁾ Nagy Iván: „Emlékiratok“ 38.

²⁾ Szerémi Gy. emlékirata 331. és 332.

³⁾ Nagy Iván: „Emlékiratok“ 39.

⁴⁾ Szerémi emlékirata 332.

⁵⁾ Jovius Pál: „Historiar. Lib.“ XXVIII. 534.

⁶⁾ Nagy Iván: „Emlékiratok“ 67.

szóval viszonzotta e rideg szavakat,¹⁾ mire Gritti igazolásképen azt mondotta, „nem így akartam, hanem hogy élve kézre kerítsem s Konstantinápolyba küldjem.“ E szavaknak maga Laszky sem adott hitelt, valami ürügy alatt elbucsuzva, visszasietett Magyarországra. A magyarok közül pedig sokan éjjel titkon odahagyták Gritti táborát.“

Gritti Brassóba küldötte Czibak fejét és tisztességesen eltemettette a franciscanusoknál, mások szerint a főtemplomban az egyik oltár alá. A fejet tiszta gyolcsba takarva, elásták s egy négyszögletű kővel a helyet leborították.²⁾ Harmadnapra, aug. 16-án megindult Gritti Dóczy tanácsára Felmér felé. Utközben találkoztak Batthyányi Orbán hadaival, kik a gyilkosság színhelyéről csak akkor tértek vissza. Gritti tábora megállott a falu mellett; a dombon levő kis templomban eltemettette Czibak testét, melyet a visszatérők szeke-
ren magukkal hoztak, hogy Brassóba bevigyék. Czibak csonka testét Majláth később innen Fogarasba vitette s ott tisztességes temetést rendezett az áldozatul esett honfinak.³⁾

Másnap a még mindig égő és füstölgő Felmér mellett vonult el a tábor; az erdő szélén megszállott a sereg, a hadak két napon át pihentek, mely idő alatt Gritti megnézte kíséretével a helyet, a hol megbizottjai a gyilkosságot véghezvitték. Innen Medgyes felé indult a kormányzó, de a medgyesiek már nem bocsátották be a városba sem őt, sem seregét s aug. 23-ig kénytelen volt a szabadban, a víz partján táborozni. Medgyes minden kapuja be volt falazva, egyet kivéve; kívül-belől fegyveres őrség állott; a várost csak ostrommal lehetett volna bevenni, de Gritti nem merte ezt kockáztatni.

Egész Erdélyben a bosszu kiáltása hangzott mindenfelé. A párt-
érdekek elhallgattak, a véres kardot ősi szokás szerint körülhordoz-
ták, magyar, székely, szász és oláh tódult a zászlók alá. Czibakot a nép szerette, nagy tekintélyben állott a nemesség előtt, mert benne tisztelték szabadítójukat a közel multból, hisz a vajda volt az, a ki nyolcz évvel az előtt Cserni Jován bős csordáitól megtisztította a magyar földet.

Czibak rokonai, különösen nagybátyja Patócsy Miklós, hevesen izgattak Gritti ellen. Patócsy gyűlést tartott s a megjelentekhez e

¹⁾ Szerémi Gy. emlékirata 537.

²⁾ Bethlen Farkas: „Annales Hung. et Transyl.“ 51. — Nagy Iván: „Emlékiratok“ 39.

³⁾ Nagy Iván: „Emlékiratok“ 67 és következő lapokon.

szavakat intézte: „Halljátok nemes és nem nemes testvéreim és főuraim: nagy ellenséggel van dolgunk; Gritti, a kormányzó úr, a kiről azt sem tudjuk török-e, olasz-e, hazánkra ütött és most megölte és felfalta egyik testvérünket, Czibak Imrét, tehát fegyverre.“¹⁾

E felhívásra 10 nap alatt 15,000 harcos állott fegyverben s mire Gritti Brassótól Medgyesig haladt, 40,000-re szaporodott a boszszúért lihegők száma. Megjelentek hadaikkal Kendy Ferencz, Majláth István, Balassa Imre, Kun Kocsárd, Bethlen Farkas, Losonczy Bánffy Mihály. A székelyek közül Bernáth Tamás, Kornis Miklós, Andrassy Márton és többen dandáraikkal.

A közhangulat Majláthot választotta vezérré, a tábor megindult Medgyes felé. Gritti érezte helyzete végzetes voltát, tanácsot kért Dóczytól, mi tevő legyen, s ez azt felelte: „8000-en vagyunk, majd meglássuk mit akarnak.“ Gritti a helyett, hogy menekült volna, el-lentállásra határozta el magát.²⁾

Medgyes városából a bíró és esküdtek Gritti táborába jöttek, aranyozott ezüst kupákat hozva a kormányzó és két fia részére. Barátságos fogadtatásban részesültek ezuttal, de a mint Majláth hadának közeledéséről hírek érkeztek, Dóczy azt javasolta, hogy nem lesz-e jobb és könnyebb a városból a védekezés? Gritti belátta, hogy ez csakugyan tanácsosabb lesz, lehívatta a táborba a bírót és néhány előkelő polgárt, ezeket Gritti parancsára fogságra vetették mindaddig, míg a várost át nem adják. Perusics Gáspár éjjel aknákat ásatott a falak alá s parancsot adott, hogy az egész sereg rohanja meg a várost, ha a bíró ki nem nyitja a kapukat. A polgárok megrettenve megígérték, hogy másnap reggel eleget tesznek a parancsnak, éjjel minden vagyonukkal a megerősített várkastélyba vonultak.³⁾

Gritti serege aug. 27-én vonult be az üresen maradt városba, melyben csak a bíró s néhány tisztviselő maradt. Sokan Gritti környezetében úgy vélekedtek, hogy a kastélyt is el kellett volna foglalni, mert onnan veszedelem érheti őket. És e félelem nem volt alaptalan, mert a kastély az éjszakai részen a dombtetőn emelkedett, középen a Sz.-Margit templomával, megerősítve falakkal és tornyok-

¹⁾ Szerémi György emlékirata 334.

²⁾ U. ott 335 és Nagy Iván: „Emlékiratok“ 40.

³⁾ Nagy Iván: „Emlékiratok“ 68.

kal, körülvéve minden oldalról árkokkal, az egész egy sötét erődnék a benyomását tette a szemlélőre.

De Dóczy tanácsára a kastélyt mégis a polgárok kezében hagyták, mert a gőgös ur szava szerint: „akkor, a mikor akarjuk a kezünkben lesz az.“¹⁾

Gritti szorult helyzetében gyors futárokkal leveleket küldött Budára, Belgrádba, Szendrőbe, segélyt kért mindenfelől s addig is úgy gondolta, a míg a segítség megérkezik, a moldovai vajda majd feltartóztatja az ellenséget a város falai alatt.²⁾ Ügyét azonban mindenki cserben hagyta; a belgrádi és szendrei basa nem mozdult, János király pedig azt mondta: „honnan küldjek segélyt, hisz minden katonám táborában van.“³⁾ 1534 aug. 23-án éjjel Kun Kocsárd hirnöke jött Budára az erdélyi táborból azzal az üzenettel, ne mozduljon a király Gritti segítségére, avagy nem tudja-e, mit határoztak Magyarország ellenségei Konstantinápolyban, hiszen Grittit akarták a kir. trónra ültetni, lássák most ők, mint fogják magukat védeni.⁴⁾

De János király elhatározta, hogy segítségére megy Grittinek,⁵⁾ úgy azonban, hogy nem lesz benne köszönet. Sereget kezdett gyűjteni s körülbelől 1000 emberrel megindult lassan N.-Várad felé. Nem is volt szándéka Grittit megsegíteni, mert meg volt győződve, hogy a gubernátor csakugyan az ő megsemmisítésére tört. Azért az Erdélyből visszatért Laszkyt még Budán elfogatta.

A mint a király a kormányzó segélykérő levelét megkapta, Szalánczy János útján magához hívatta Laszkyt és pedig azért, hogy megmondhassa neki, Gritti útban van Buda felé. Laszky lóra ült s úgy futkosott Budán, mintha a hideg lelte volna, mert most már belátta, hogy János átlátott hűtelen lelkén, sejtette mire való a 32 ór, ki őt éjjel-nappal őrizte. Mindamellett azon hirre, hogy Gritti jó, Laszkyt újból a dacolás szelleme szállotta meg; a kormányzó nevében azt parancsolta, hogy Buda környékén a városokat, falvakat és várakat a törökök foglalják el. Egy óra mulva híre jött, hogy

¹⁾ U. o. 40 és 68.

²⁾ Szerémi Gy. emlékirata 335.

³⁾ Szerémi Gy. emlékirata 335.

⁴⁾ U. ott 335.

⁵⁾ Verancsics összes munkái II. 37.

Gritti már Nagy-Thúrban van s Laszky arra vetemedett, hogy Gritti nevében a királytól N.-Várad átadását követelte. ¹⁾ A boldogtalan nem tudta, hogy ezen álhírek számításból mind arra valók, hogy őt szinvallásra bírják s mikor János látta, hogy Laszky hűtelessé vált, Kézsmárk várát ígérte neki, csakhogy újból maga részére megnyerje. De a mint Laszky lóháton a király elé akart menni, Szalánczy azt mondta neki: „Ne menj most már János királyhoz, mert béklyóba vert fogoly vagy.“ ²⁾ És ez igaz volt, mert Laszkyt a csonka torony azon börtönébe zárták, melyben az Árhányiak fogva voltak.

Laszky elfogatása után Budán helyre állott a biztonság s János elindult Rudáról „nívivel nagy sietséggel, hirdeti szíllel mindenütt nagy móddal és tettesíggel, hogy Gritti szabadulására Erdélyben készülne menne. De azért igen lassan kezdte lépni.“ ³⁾

Útja közben azt irta Kun Kocsárdnak és a többi erdélyi uraknak: „tudjátok, hogy a Czybak Imreh énnekem jobb kezem vala. Azért az mely dolgot Gritti Lajoson kezdettétek, bizonyával minden tartás, és késedelem nélkül el is végeztétek.“ „És az gonosz ember haljon meg. Az többit hagyjátok Istenre és az én gondomra.“ ⁴⁾

János király aug. 29-én bevonult Nagy-Váradra, ide jött meg később még a hir, hogy Gritti és hadát az erdélyiek legyőzték, mert a király akaratát „minden tartás és késedelem nélkül“ teljesítették. ⁵⁾

A felkelt erdélyi hadak előcsapatai szeptember elején érkeztek Medgyes alá. Az előcsapat nagyon vegyes fegyveresekből állott s a Brassó felé vezető út mentén, mocsáros helyek közepette mintegy 2000-en táborba szállottak. Gritti elhatározta, hogy megtámadja őket; a várost fia, Antal őrizetére bizta, az őrség kapitányává Battyányit nevezte ki, maga a sereg nagy részével kivonult a városból s a szabadban hasztalanul várta több napon át a támadást a mocsarokon innen, mert az erdélyiek ekkor még nem merték a kétes győzelemért a tusát megkezdeni, a mit látva a gubernátor, beleúnva a várakozásba, visszatért a városba.

Nemsokára hire érkezett, hogy Péter moldovai vajda Gritti se-

¹⁾ Szerémi Gy. emlékirata 325.

²⁾ „in mense Augusti“ 1534. u. ott 326.

³⁾ Verancsics összes munkái II. 37.

⁴⁾ U. ott II. 37 és 38.

⁵⁾ Szerémi Gy. emlékirata 336 és Verancsics munkái II. 38.

gítségére siet 12,000 emberrel. A kormányzó örvendett a hirnek, mert a nikápolyi basa, a ki Gritti segítségére indult végre valahára, az Erdélybe vezető szorosokon nem jöhetett már be, mivel azok el voltak zárva.¹⁾ Medgyes alatt pedig napról-napra szaporodott a tábor, úgy, hogy 35,000-re nőtt fel a fegyveresek száma. Igaz, hogy ezek nagyobbrészt földmivelők voltak, de Gritti mégsem mert velök ütközetbe ereszkedni, várta a míg Péter vajda megérkezik. Mily nagy lehetett Gritti meglepetése, mikor megtudta, hogy a vajda megérkezett ugyan, de az ellenséghez állott át.

A gubernátor végre szept. 10-én újból kivonult serege nagy részével, mert látta a toronyból, hogy egész táborban igen kevés a rendes sereg s úgy gondolta majd könnyen elbánik velök. De az ellenség nem mozdult az erős táborból s Gritti beismerte, hogy ágyu nélkül nem árthat nekik.²⁾ Hivei azt tanácsolták, vonuljon vissza az erős sereggel Nikápolyig s Belgrádon át térjen vissza Magyarországra, de a kormányzó ezt nem akarta elfogadni. Ily módon kisebb-nagyobb összeütközések között eltelt az idő szept. 28-ig.³⁾

E halogatásnak az volt az oka, hogy a Majláth táborában sem volt ágyu s az 5000 lovassal és a rosszul felfegyverkezett nagyszámu földnépével maga sem akarta Grittit a városban megtámadni. Számított a kiéheztetésre, nem mozdult a város alól, hanem körülzárta mindenfelől. Végre szept. 27-én megérkeztek az ágyuk is a táborba. Még azon éjjel körüljárták a várost s a hol az erődítések még nem voltak befejezve, ott elhelyezték az ágyukat. Gritti viszont e pontokon még jobban erősítette a város falait, megeskette Batthyányi Orbánt és a magyarokat hűségére; a kastélybeliek is a biró útján esküvel fogadták, hogy nem fognak neki ártani. Ily módon biztosítva volt a városban az emberektől, de nem az éhségtől. A gabona és hús, a lovak részére a takarmány elfogyott, leölték a lovakat és ezek húsával táplálkoztak. Kenyeret csak keveset ettek s a legtöbben kézimalommal annyit őröltek, a mennyi egy-egy napra elég volt. Grittinek és környezetének sok volt a kincse és pénze, de az most nem használt. Ily szorult helyzetben a gubernátor haditanácsot tartott; szept. 22-én Batthyányi, Dóczi, Gritti Antal és a janicsárok vezére,

¹⁾ Nagy Iván: „Emlékiratok.“ 68. és 69.

²⁾ Nagy Iván: „Emlékiratok.“ 42.

³⁾ Ugyanott. 69.

Haszán basa részt vettek e tanácskozásban. Szó volt arról, hogy a kormányzó vonuljon el; Batthyányi egyezkedést ajánlott, mert az ostrom veszedelmessé kezd válni; Dóczy pártolta az indítványt, Haszán a nikápolyi tervet ajánlotta. Egy magyar vitéz azt tanácsolta, küldjenek ki szekereket s míg a magyarok ezeket rabolni fogják, azalatt vonuljanak el. De Gritti egyik ajánlatot sem fogadta el.¹⁾

Másnap trombitaszó hallatszott. Majláth és Dóczy, Kún Kocsárdal értekeztek a városon kívül. Három-négy napon át folyt az alkudozás, de nem vezetett semmi eredményre, mert a fölkelők Cibak halálának főokozóját, Dóczyt kérték kiadatni. De Dóczy, mint érdekelt fél, e föltételt nem is emlegette Gritti előtt, mire szept. 28-án megtörtént a végső csapás is.²⁾

A magyar tábor eddigi helyéből kimozdulva, közvetlenül a fal alá jött, mert tudta, hogy bent nincs lőpor. Gritti fegyverre szólítja embereit s öröket állít a falakra. Éjjel az ellenség 8 nehéz ágyuval azon a helyen kezdte lövetni a várost, a hol a moldovaiak állottak. A lövés négy óráig tartott, mignem a fal több mint 40 lépésnyire ledőlt. A magyar sereg e nyiláson át akart törni, de a ledőlt fal mögött egy földből és fából rakott torlasz útjokat állotta. Ezt látva nem rohanták meg a rést, hanem a lovasság rendben megállott e helyen.³⁾

Gritti azt hitte, hogy a harcznak és ostromnak azon napra vége van. De csalódott. A mint parancsa szerint serege a házakba visszavonult, hogy ebédeljen s ő maga is betegen a negyednapos hideglelés lázrohamát várva, elgyengülten szállására tért: ime heves nyilzapor lepte el a várost, úgy hogy senki az utcára lépni nem mert, mivel a falak felől köröskörül egyszerre nyilazni kezdték az öröket, sőt Gritti kapujába és ablakaiba puskákból és szakállusokból megkezdődött a lövöldözés, különösen azon lakosztály felé, a hol Gritti ágyban feküdt.⁴⁾ A mint Péter nevelője kitekint az ablakon, látja, hogy a vártornyan fehér zászló leng, melylyel a polgárok jelt adtak a rohamra. A harangot félre verték s folyton kiáltották: „gyertek be, itt az idő.”

¹⁾ Nagy Iván: „Emlékiratok.” 42—43.

²⁾ Ugyanott. 69. és 70.

³⁾ Nagy Iván: „Emlékiratok.” 44.

⁴⁾ „Et barbatus fenestras loci, ubi in lecto iacebat, sagittant simul custodes totius muri circum circa et undique ut nemo audeat comparere.” U. o. 71.

Gritti e támadás hallatára felkelt és lóra ült, megfuvatta a trombitát, emberei abba hagyták az ebédet, fegyverre kaptak s kivonultak azon helyre, a hol az ellenség ágyui a falat lerombolták. A gubernátor elküldötte szolgálait a kolostorba, hol fia, Antal volt elszállásolva s magához hivatta. Antal eljött atyjához, de csodálkozva kérdi, hogy a magyarok hol vannak?

A magyarok egybe voltak ugyan gyűlve, de kisebb gondjuk is nagyobb volt annál, hogysem Gritti kedvéért saját testvéreikre rohanjanak, lóra ülve nyugodtan várták az időt, hogy a várból kivonulhassanak. A szászokkal egyetértettek s nem rántottak kardot az ostromlók ellen. Sőt ellenkezőleg, az a rész, mely a várkastélyhoz legközelebb állott, maga kezdte bontani a kapu bejáratát védő torlaszt, melyet Gritti készítettett. A sziklakövekkel elzárt helyen szerkezcékkal szerteverték a kövekkel telt hordókat és a keresztbe álló gerendákat, mignem végre a falakon kívül levő magyarok útát kaptak a bevonulásra. Mire Gritti Dobó Ferenczczel a réshez ért, a székelyek és más fegyveres paraszthadak már feltartóztatlanul befelé tódultak, sőt a városban levő magyarok megnyitották azon kisebb kapukat is a város falában, melyeket a szászok még Gritti elől elzártak, s most ezeken is minden oldalról tódult be az ostromló sereg, egyetértve a Gritti seregében levő magyarokkal, a kiket nem bántottak.

Gritti látva az árulást, egy törököt kiküld moldvai ruhában a moldvai vajdához, lássa, nem menthetné-e meg ez őt és fiait? A török visszatér, beszél titkon a gubernátorral s egy levelet ad neki. Gritti hivatja fiait s Pétert a török kíséretében kiküldi a moldovai kapitányhoz. A török ismét visszajő, újra beszél a kormányzóval, a ki Antalt is biztatja meneküljön ő is a törökkel. Antal azt felelte: „Haljunk meg fegyverrel kezünkben.“ Gritti azonban azt válaszolja: „Tedd, a mit mondok, ne szomoríts“ s ily módon Antal is kimene- kült a moldovai vajdához. Nem vittek ezek egyebet magukkal, mint néhány sor gyöngyöt, melyet a híű török, Casnadier, a derekukra kötött az álruha alá; atyjok hosszasan nézett a távozók után, még áldást is küldött utánok, háromszor keresztet vetve kezével, mintha érezte volna, hogy sohasem látja őket többé.

Ez alatt a törökök kétségbeesett harcztot kezdtek a betóduló ostromló sereggel. Egy részök a város belsejébe futott, de a velök szembe jövő ellenség kegyetlenül levagdosta ezeket. E mézszárlásban

segített maga Batthyányi is seregével. A mint látta, hogy a csel az ostromlók részéről sikerül, oda lovagolt Grittihez s kérdezte, mit tegyenek? A gubernátor viszont kérdezte, hogy mit ígérték, mire esküdtek neki, mire adott nekik annyi pénzt, ajándékot, ruhát, miért fizette meg aranynyal az ostrom alatt a levágott lovak húsát és még most azt meri kérdeni, hogy mit tegyenek? Harczoljanak az ellenség ellen, „haljunk meg a dicső védelemben mindannyian, ha az ügy úgy kívánja.“ De Batthyányi sarkantyut adott lovának s hallgatagon elvágatott. Rövid idő mulva emberei már aprítani kezdték a törököket az utcái harezban.

A zaj és harezi riadalom mind nagyobb és nagyobb fokra hágott. A százszok folyton a harangokat verték félre, biztatták lármájukkal az elkeseredett öldöklő magyarokat, az ágyuk folyton bömböltek, a kapuk iszonyu recsegéssel dőltek össze a fejszék csapása alatt, szitkok, a különféle nyelveken támadt rengeteg zaj, lárma, riadalom hangzott össze-vissza; holt testek és vértócsák borították az utcákat szerte-szét s mire a városbeli törököket mind egy lábíg levágták, megkezdődött a rablás is mindenfelől.

Gritti ezen idő alatt tehetetlenül egy bástya szögleténél vonta meg magát, mikor oda rohan a törökök egyik küldöttje s kiáltja, hogy a saját seregéből való magyarok rabolják szállását. A gubernátor Francesco de la Vallét küldi oda, nézze meg, igaz-e? A nevelő eltávozott s visszatérve megerősítette a hirt, mire a kormányzó annyit válaszolt: „Isten fizesse meg nekik.“

Visszatért a török is, a ki Antalt és Pétert a moldovai vajdához kísérte, süvegén zöld ággal. Tarvisini kérdésére, hogy ez-e a jel, a török azt felelte „igen.“ Sőt megmondotta a jelszót is: „Isten és Szentgyörgy“ a melylyel az ellenfél táborán át sértetlenül ide jött; Tarvisini látva, hogy ura szerencséjének vége, a kertek egyikében barackfa ágat tört, feltűzte süvegéhez s menekült a városból.

Grittit többi hive is sorra elhagyta, csak rokona: Gritti János, a nevelő, fiai megmentője: a török és négy apród maradt mellette. Gritti ezeket is menekülésre biztatta ily szavakkal: „Nagyon sajnálom, hogy tervem nem sikerült, melylyel benneteket behoztalak. De a szerencse elhagyott s mert Isten akarja, tünnöm kell. Jó szívvel vagyok hozzátok s még sem adhatok semmit, ime mindenemet el-

vesztettem. Csak azt a jó újságot mondom: ti megmenekülhettek mind, mert az ellenség csak engem kíván. Legyetek nyugodt szível.“¹⁾

Hogy Gritti a végső pillanatban maga is menekülésre gondolt, kétségtelen. Legnagyobb bizonyíték azon latin levél, mely Péter vajda pecsétjével volt ellátva, mely esküvel ígérte a gubernátornak, hogy bizton jöhet a moldovai táborba, melyet egy kis patak választott el a magyar tábortól s melyet Gritti a nevelő jelenlétében megmutatott egyik török apródjának, a ki kételkedett a moldovai kapitány őszinteségében.

Gritti kevés hívével megindult a bástya mellől a moldovai tábor felé. Óvatosan oda ért a fal mentén azon rés közelébe, melyet Majláth ágyui nyitottak előtte való nap. Kiért a szabadba, de a résen felmászó magyarok és moldovaiak között egy észrevette a menekülőket s feléjük nyargal. Rövid dulakodás fejlődött ki, de a moldovaiak közül többen odafutottak s Grittit elfogták. Leszedték minden szép ruháját s bevitték a sátrak közé, a hol a magyarok kivették a moldovaiak kezéből. Hasztalanul ígért Gritti 100,000 aranyat, ha biztos helyre viszik; a gubernátor csodálkozott a moldovaiak hitszégén, de azok csak kiszolgáltatták, „nem tehettek egyebet, mint hogy kiadják a magyaroknak, mert úgy egyeztek meg.“²⁾ Első, a ki kezéhez kapta a hitvány trónkeresőt és koronarablót, Kendy Ferencz volt.

Gritti még a magyar urak előtt is merészen a szabadulásra gondolt. „Vigyázzatok“ — úgymond — „mit csináltok, én Szolimán szultán személye vagyok, itt a parancs.“ A parancsot a jelenlevők átvették, a gubernátor urat pedig Majláth és Kun Kocsárd sátrába vitték.

A vallatás rövid volt. Gritti védekedett, hogy nem akarta Czi-bakot megölni, el akarta fogatni, hogy megtudja, miért lázitotta fel Erdély népét ellene. De a napló szerint a jelenvolt magyarok „dühös kutyak módjára orditották: öljétek meg, öljétek meg ezt a törököt.“ Ugy is történt, Majláth kimondta a halálos ítéletet Gritti fejére.

Gritti ismét védelmezni kezdé magát, kétségbeesésében fenyegetődzött: „Gondoljátok meg jól, mit tesztek, mindegyik tudja, hogy én Szolimán szultán képét viselem. János király engem választott az ország urává, kormányzójává és a sereg kapitányává, a szultán

¹⁾ Nagy Iván: „Emlékiratok“ 46.

²⁾ Nagy Iván: „Emlékiratok“ 48 és 73.

pedig megerősített. Bizonyosok lehettek benne, hogy Szolimán szultán nagy sérelemnek veszi ezt a saját személye ellen s fegyverrel megboszúl. Magyarországnak nagy harca lesz; ne legyenek ennek okozói. Bocsássatok Konstantinápolyba s a zsákmányon kívül, melyet tettetek, 200,000 tallért adok.“ De Majláth ridegen csak azt felelte: „Ezek az urak halálotat kívánják.“

A bírák előtt Gritti végső szavai ezek valának: „Az én vérem ti rajtatok és fiaitokon.“ Azután még engedelmet kért, hogy meggyónhasson s mint keresztény halhasson meg, a mit meg is engedtek neki. Erre azután Majláth átadta embereinek, hogy öljék meg; nem akadt, a ki megölje, míg nem egy czigány a nadrágért, melyet a gubernátor viselt, elvállalta a hóhér szerepét. Gritti letérdepelve letette nyakát a sáros út közepén felállított tőkére s a peczér egyet suhintva, a gubernátor gögös ravasz feje legurult a sárba.¹⁾ Gritti fejét Péter vajda vette át. A dühös magyar közvitéztek felhasították Gritti mellét s „szívét kivevék.“²⁾ A holttestet iszonyuan megcsontították, vérebe mártogatva kardjaikat, hogy a vérboszúnak ily módon elég tétessék. Az össze-vissza vagdosott holt testet Kun Kocsárd fehér lepelbe takarva, a kolostorban a barátok ellenzése daczára, egyházilag eltemettette s ezzel a szomorujáték be volt fejezve. „Az Czybak Imreh halálát ilyen módon torolák az magyarok Grittyn és terekeken.“³⁾

Gritti többi társai különböző sorsban részesültek. Dóczy Jánost lefejezték még a medgyesi táborban. Batthyányi azonban kegyelmet kapott. Gritti János és Tarvisini Museo Ágoston Kun Kocsárd kezébe került, de ő megkegyelmezett nekik s visszaadta szabadságukat. Gritti Antalt és Pétert, a gubernátor fiait, Péter moldovai vajda magával hurcolta s ott állítólag Pétert megfojtatta, Antalnak fejét véttette.⁴⁾ Verancsics szerint „Moldovában mindkettőt levágatá.“⁵⁾ Más források azt mondják, hogy a moldovai vajda a fiukat életben hagyta.⁶⁾ Tény az, hogy bármi történt is velök, hazájokba soha vissza nem tértek.

1) Nagy Iván: „Emlékiratok“ 48, 49 és 73, 74.

2) Verancsics összes munkái II. 36.

3) U. ott. II. 38. és Jovius: „Historiar. Lib.“ XXVIII. 540.

4) Nagy Iván: „Emlékiratok“ 51.

5) Verancsics összes munkái II. 37.

6) Jovius: Histor. Lib. XXVIII. 540.

A török sereg azon része, mely kétségbeesésében a harc folyama alatt leugrosott a falakról a moldovai táborba, keservesen elpusztult, mert a moldovaiak egynek sem kegyelmeztek, levetkeztették őket és két sorba felállítva irgalom nélkül levágtattak.¹⁾ A hideg holttestek hosszú sorban és borzalmas rendben sokáig ott fehéreltek a városon kívül levő domb alatt. Enyhébb elbánásban részesültek azok, kik Kun Kocsárd kezébe kerültek, mert ő a török foglyokat szabadon bocsátotta; maga Patócsi látta, hogy 200 török leeresztett fegyverrel elvonult s senki sem kérdezte: hová?²⁾ Francesco de la Valle és Travisini Museo Ágoston, Gritti két fiának nevelője, hosszas bolyongás után Bécsbe került, a hol Cremai Péterrel kihallgatáson voltak Ferdinandnál.

A velencei követ Contarini Ferencz jelentései is ugyanazt foglalják nagyobbbrészt magukban, a mit Francescotól hallott. Két nevezetes pont van a vallomások között, melyeket a két szerzetes 1535 febr. 14-én Bécsben tett. Tarvisini azt vallotta, hogy Gritti lefejeztetése előtt egy nappal arra kérte az olasz barátot, kérjen bocsánatot fenséges atyjától azért, hogy nem hallgatott sem atyja szavára, sem testvére Lőrincz intelmére; beismeri, hogy e sok bajnak, mely rá szakadt, ő az oka és az öreg Gritti Lajos, Magyarország gubernátora e scavak után megindultan nem bírta könnyeit elfojtani.³⁾ Sír, mint egy asszony, hogy törekvései kudarcot vallottak. Azon kérdésre, mint gondolkozik János király Gritti megöletéséről, Taversini azt felelte, hogy a mint János király vele találkozott, azt mondta: „Hol van most az a béke, melyet vártunk? ime nem kell majd az országot sem a török zsarnokság, sem a velenceiek döllye szerint kormányozni.“ Azután igazolta magát, hogy ő nem oka a gubernátor halálának, nem egyezett bele, hogy lefejezzék, hogy nem tudott oly sebesen segítségére sietni, mint akarta.

Tarvisini másik társától Cremai János Pétertől a vallató azt kérdezte, sok had van-e Budán s mennyi az élelem? Cremai Péter azt felelte, hogy legfőlebb 200 gyalogot látott, de élelem, gabona, bor annyi van, hogy el sem tudják már helyezni.⁴⁾

1) Nagy Iván: „Emlékiratok“ 51. és 72.

2) U. o. 51.

3) „ut hacc dicens, lacrimas continere non potuit“. U. o. 79.

4) „Vallomások“ Nagy Ivánnál: „Emlékiratok“ 81.

Azon kérdésre: vissza akar-e menni Magyarországra, Péter azt felelte: inkább a szeme világától válik meg, de oda többé vissza nem tér. Francesco de la Valle Bécsbe érkezve, onnan nem sokára Velenzébe indult s ily módon Magyarország teljesen megtisztult kisebb s nagyobb ellenségeitől.

Gritti halálával nagy fordulat állott be Magyarországhoz viszonyában és külügyeiben. A mint a szultán Gritti haláláról értesült, haragra gerjedt s rögtön csaszt indított Budára két okból: „Egyikért az Grittynél való kincsekért, kétszázezer forintért, ki Meggyesben vészett. Más okért, hogy Budát neki megadná, az mint fogadása vót.“¹⁾

János király követség útján kijelentette, hogy ő ártatlan Gritti megöletésében s azt be is bizonyította különféle móddal. A haragvó szultánt lecsendesítette környezete és Fráter György engesztelő politikája. Legtöbbet használt mindenestre az a levél, melyet Gritti halála után iratai között találtak. A levelet János irta Szolimánnak, de mivel ezt a vádló levelet, mely Gritti terveit és törekvéseit leplezte, Gritti elfogta, a szultán vagy belátta, hogy a gonosz ember méltán bűnhődött, vagy mert ő is beleegyezett Gritti titkos fondorlataiba, hallgatni volt kénytelen, hogy el ne árulja, mi szándéka volt avagy van is még Magyarországgal szemben.

Ezúttal egyedül arra szorítkozott, hogy János fizessen a Grittitől elvett kincsek fejében 300,000 aranyat, a mit a király a béke kedvéért meg is tett,²⁾ annál is inkább, mert a Medgyesen összegyűjtött zsákmányból valószínűleg kitelt a nagy sarcz. A medgyesi zsákmányról fogalmat nyújt azon körülmény is, hogy a cigány hóhér, azon nadrágban, melyet a lefejezett Grittiről lehúzott, két zacskó drága gyöngyöt talált. A cigány eladta e gyöngyöket Patócsinak 38 magyar aranyért és egy lóért. A gyöngyök értéke 10,000 arany volt legkisebb becslés szerint. Nincs e helyen felemlítve, a mit egyesektől és Gritti szállásáról elvittek az ostromlók. Hogy a király később maga is részesült a zsákmányból, bizonyos, mert Laszkynak is egy kardot adott ajándékol, mely Grittié volt.³⁾

Szólanunk kell még Laszky Jeromosról, a ki tulajdonkép ezen események megindítója volt, mert ő kereste fel Grittit az első Kons-

1) Verancsics összes munkái II. 38.

2) Hatvani: „Brüsseli okmánytár“ 52.

3) Nagy Iván: „Emlékiratok“ 49 és 51.

tantinápolyi útja alkalmával. Laszky a „csonka toronyban“ sínlett, mignem a lengyel követek közbevetésére kibocsátották a börtönből s Laszky elhagyta Budát valószínűleg örömmel, mert elvtelenségeiért nem bünhődött meg sehol oly szigoruan, oly keményen és mégis aránylag oly enyhén, mint a magyarok között.

Ferdinánd ellenkirály sok tervet szőtt Gritti bukásához, de reményei nem teljesültek. Arról ábrándozott, hogy Szolimán büntetni fogja János királyt s Magyarországot neki adja.

Egy szerény, de hatalmas és tevékeny szellem, Martinuzzi Fráter György megakadályozta e remények valósulását s Ferdinánd csak évek mulva vihette Erdély ideiglenes elfoglalását keresztül és pedig csak Martinuzzi meggyilkoltatása után. Magyarország birtoka azonban soha sem volt részére biztosítva. Leboritom itt a lepelt a multra azon meggyőződéssel, hogy Gritti emlékezetén a magyar nemzet geniusza nem talál semmit, a mit rajta sajnálni tudna; a fájdalom, a keserűség átka az, mely sirját őrzi Erdély bérczei között.

RÉVÉSZ FERENCZ.